

„Szabadság = az ember szabadsága az államával szemben”

Január 20-án, szombat délután dugig megtelt a Dugonics téri aula. Az SZDSZ szegedi szervezete tartotta nagygyűlését, ahol bemutakoztak leendő képviselőjelöltjei, Rozsnyai Bálint, Jankó Attila és Rózsa Edit, aki ugyan független jelöltként, de mint az SZDSZ támogatója indul. Valószínű azonban, hogy a szegediek nagy érdeklődése elsősorban a gyűlés főszereplőjének, Tamás Gáspár Miklósnak, a Szabad Demokraták Szövetsége ügyvivőjének, újdonsült országgyűlési képviselőjének szólt.

Tamás Gáspár Miklóst a szegediek már jól ismerik, hiszen az elmúlt években többször volt vendége a városnak. Legutóbbi emlékezetes „fellépésére” tavaly március 15-én bizonyára sokan emlékeznek még. Ezen a hétvégén, mint az SZDSZ Csongrád megyei listájának vezetője mutatkozott be a megye több városában, Csongrádon, Makón és Szegeden is. Szegeden több mint egyórás beszédében a választások előtti

politikai helyzetről, az ország előtt álló feladatokról, a választások lehetséges kimeneteléről szólt. Úgy vélte, abban a frázisban, hogy Magyarország némi képp lemaradt a kelet-európai demokratikus futóversenyben, van valami igazság. Magyarország az egyetlen jelentősebb ország térségünkben, ahol nincs nagy tömegmozgalom, amely erőteljesen és hatásosan követelné parlamenten kívüli és parlamentális eszközökkel a rendszer megszüntetését. Magyarországon nincs forradalmi helyzet, állapította meg. Ennek hátránya, hogy hiányzik az a dinamizmus, amely szükséges az igazi radikális változáshoz. Viszont előnye, hogy a forradalmakból csak ritkán szoktak létrejönni stabil intézmények, mi pedig, mondta, egy lakható világot akarunk, melyben az emberek állami nyaggatása végre megszűnik. Magyarországon nem a reménység, ha-

nem a bizonytalanság és a bizalmatlanság uralkodik. *Mi nem olyan pártok, erők győzelmét kívánjuk, amelyek azt óhajtják a szavazóktól, hogy érveiktől függetlenül higgyenek nekik, mert megtestesítenek egy olyan pátoszt, amelyhez érzelmileg könnyű csatlakozni. A bizalmatlanság demokratikus tulajdonság. Mi olyan jövőd kormányokat kívánunk ennek az országnak, amely nemcsak hogy eltűri, de megkívánja, hogy a körmére nézzenek, amely az ellenzéki álláspontot — jöjjön bárhonnan — saját tevékenysége szerves kiegészítéseként tekinti.*

Sok embert a demokrácia látványa zavarni fog, folytatta Tamás Gáspár Miklós, a demokrácia ugyanis nem békés. A demokrácia zajos, veszekedős, kellemetlen és fárasztó; ez maga a demokrácia természetes állapota. Az elveszett, utópikus és messianisztikus hit he-

lyébe megjelent az egészséges hitelenség és szkepszis, a keresés, a vita, a bizonytalanság, a butaság —, mindaz, ami mindig is itt volt elnyomva, elhallgatva. „Ebből a politikai materiából kell önöknek, nekünk valami értelmeset gyúrunk.”

Nem valamiféle elvont szabadságot kell megvalósítani, hangsúlyozta a szónok, hanem az elnyomás tilalmát, melyet úgy lehet megvalósítani, hogy egymást sakkban tartó intézmények nagyon finoman kidolgozott, jól egyensúlyozott rendszerét kell létrehozni, amelyek egymást gördítik. Hisz a szabadság az ember szabadsága államával szemben.

Ha a gazdaság mély radikális és gyors reformjával nem próbálkozunk, figyelmeztetett T. Gáspár, akkor nemcsak a gazdaságnak az országot végső csődbe vivő jellegét tartjuk fenn, hanem elhalasztjuk azoknak a döntő emberi, állampol-

gári készségeknek is a kialakulását, amelyek a demokráciában a felelős ember tulajdonságai: a kockázattalvállalás, a fantázia és a vállalkozó szellem. „Ma van egy hangulat, amely szeretné kilakoltatni a villák proletárjait, de attól tartunk, hogy ez a hangulat ártterjed arra a kisvállalkozóra, orvosra, aki a szomszédos villát becsületes munkával szerezte. Az ilyenfajta düh sehol sem szokott megállni!”

A választásokról szólva elmondta a szónok, tart attól, hogy a választás népszerű helyi személyiségek helyi versenyévé alakul. Ezért lesznek majd független képviselők a parlamentben, ami biztos recept arra, hogy ne legyen kormánytöbbség. Mindenféle álpártok, álköalicíók személyileg rokonszenves képviselői is bejuthatnak majd a parlamentbe — a kérdés csak az, hogy kívül fognak szavazni. Akárki nyer a demokratikus pártok közül,

feltétlenül cél, hogy a diktatúra rejtett hívei ne kerüljenek be ebbe a parlamentbe. Így nagyon helyes volna, ha az MSZP csak egy igen kis csoportot képezne ebben az országgyűlésben. A legutóbbi napok és hetek eseményei bebizonyították, hogy ezek az emberek minden reformnyilatkozat ellenére is, egy tekintetben hívek maradtak régi meggyőződésükhöz: hatalmuk érdekében mindenféle eszközt indokoltan tartanak igénybe venni.

A választást csak akkor veszthetjük el, ha nem jön létre olyan kormánykoalicíó, mely egymással valamelyest egyetértő pártokból alakul, vagy ha annyira szóródnak a szavazatok, hogy túl széles koalíció jön létre, és nem lesz erős a parlamenti ellenzék. „Szabadságot akarunk, fejezte be beszédét Tamás Gáspár Miklós, nemcsak azt a szabadságot, hogy megválaszthassuk a kormányunkat, hanem, hogy végre megválaszthassuk az életünket.”

gőz

XXVIII. évfolyam

4. szám

1990. január 29.

Ára: 9,80 Ft

TÁRSADALOM- ÉS MŰVELŐDÉSPOLITIKAI
HETILAP

— Vigyázz, (fél)kész, rajt!
— séta az új klinikán
(2. old.)
— Volt-e, van-e népi-
urbánusú ellentét?
(3. old.)
— Szépirodalom
(4–5. old.)
— Állóháború, melyben
hallgatnak a múzsák —
Gregor József elképzelése
a válság rendezéséről
(7. old.)
— Bemutatkoznak a kép-
viselőjelöltek (7. old.)

MDF és FIDESZ: sajtótájékoztatók és nagygyűlés

Itt és mást! — vallja a FIDESZ

A választási kampány előtti utolsó napokban a különböző pártok sorra tartották tájékoztatóikat, ahol bemutatták képviselőnek ajánlott jelöltjeiket. Lapunk munkatársa az MDF és a Fidesz múlt hétfői sajtótájékoztatóján járt.

Az MDF Római körúti székházában Pordány László köszöntötte az újságírókat, majd Tesszári Gábor, a szervezet megbízott kampányfőnöke mutatta be a jelöltek. A Demokrata Fórum Csongrád megye mind a hét választókerületében indítja jelöltjeit; Szegeden Raffay Ernőt, Király Zoltánt, Bratinka Józsefet, a csongrádi kerületben Harmat Istvánné tanítónő, Szentesen Papp Lehel György sebészt, Hódmezővásárhelyen Grezsa Ferenc orvost, Makón pedig Mihály Zoltán mezőgazdasági szakembert.

„Tavaly augusztus 5-ig történelem is voltam” — kezdte bemutatkozását Raffay Ernő (Szeged — I. sz. választókerület), utalva arra a jól ismert tényre, hogy nyár vége óta már mint országgyűlési képviselő is tevékenykedik, s ideje jó részét ez a munka köti le. Pártjáról szólva elmondta, véleménye szerint az MDF a nemzeti és demokratikus vonatkozásokat megfelelő arányban elegyíti, és képes ebben az irányban továbbhaladni; egy jobbközép középpárt. Végül Raffay Ernő — hangsúlyozottan — a sajtó képviselői előtt kívánta elmondani azt a véleményét, miszerint a Délmagyarország „szabotálja” az előterjesztéseit, hozzászólásait.

Király Zoltán (Szeged — II. sz. választókerület) elmondta: még nem teljes a rendszerváltás, és ahogy részt vett annak elindításában, úgy szeretne részese lenni kiteljesítésének is. A képviselő eddigi munkamódszerének továbbvitelét, és tevékenységének folytatását ígéri választóinak. „Ki kérte meg a kezét az MDF számára?” — kérdezte az egyik résztvevő. A válaszból kiderült, hogy nemcsak az MDF, de a kereszténydemokraták és a nemzeti kisgazdák is jelöltjüknek kérték. Tulajdonképpen az döntött, hogy ki jelentkezett először. Az MDF-fel szemben csak annyi volt a feltétele, hogy ne kelljen belépnie a szervezetbe, hanem mint független jelölt indulhasson.

Szeged III. választókerületében a Fórum jelöltje Bratinka József, a JATE BTK Magyar Nyelvészeti Tanszékének tanára. Bratinka József 38 éves; falusi tanító családból származik, az egyetemen magyar-francia szakos diplomát szerzett. Évekig Franciaországban dolgozott, most pedig itthon magyar nyelvtörténetet oktat. Politikai elképzeléseit, nézeteit 3 elem köré csoportosította: szélsőségek nélkül, magyar-ként, vissza Európához.

*

A Fidesz sajtótájékoztatójának a JATE Klub adott otthont. Mint szóvivőjük elmondta, a FIATAL DEMOKRATÁK taktikai jelöltek nem akar- tak állítani, ezért egyelőre

csak 3 egyéni választókerületben indítják képviselőjüket, viszont teljes területi listát szeretnének. (Ilyet akkor állítanak az egyes pártok, ha legalább két jelöltjüknek sikerül a 750 ajánlócédulát megszereznie.)

A Fidesz szegedi regionális szervezete az I. sz. választókerületben Kalocsay Miklós 40 éves színművészt ajánlja képviselőjelöltnek. Kalocsay Miklós 1973-ban végezte el a főiskolát, majd a Madách, illetve a Nemzeti Színház tagja volt. 1989-ben szerződött és költözött le családotul Szegedre, jelen pillanatban munkanélküli, hiszen ő is egyike volt azoknak a művészeknek, akik a színházi botrány miatt kiváltak a társulattól. A Fideszhez mindig vonzódt, saját elképzeléseinek kifejlődését látta programjukban, s így rövid gondolkodás után nyugodt lelkiismerettel, örömmel fogadta el felkérésüket.

A III. sz. választókerületben Lippai Pál 45 éves ügyvédet indítja a Fidesz, aki 1951 óta él Szegeden. 1970 óta dolgozik a 2. sz. Ügyvédi Munkaközösségben, melynek 1989-ben vezetője is lett. A fiatalokat eddig csak pejoratív jelzőkkel illették — mondta, így kellemes meglepetés volt számára a szervezet '88-as programja, tetszett neki a fiatalok radikalizmusa, szókimondása; a Fidesz-gondolatokat sajtójának érezte — ezért vállalta a jelöltséget.

A Fidesz makói jelöltje Farakas Ferenc, a helyi szervezet vezetője.

A Fialat Demokraták Szövetsége megkülönböztető jegyeit már a kezdet kezdetén, a Juhász Gyula Művelődési Központ nagyertermébe belépve érzékelték azok, akik január 25-én részt vettek a szervezet első szegedi választási nagygyűlésén. A transzparensen a jól ismert fekete-narancssárga színű Fidesz-felirat és a szervezetet megalakulásától jellemző radikális kezdeményezések, akciók felsorolása. A video segítségével felidézhetjük Orbán Viktor-nak, a Nagy Imre és társai temetésén elmondott beszédét, mely akkor vihart kavart, amely — mára már nyilvánvaló — igazságokat tartalmaz.

A hangulatot megalapozandó Both András színész, a Független Színpad tagja olvasott föl, majd ifj. Lippai Pál, a Fidesz Csongrád megyei kampányfőnöke köszöntötte a megjelenteket. A Fidesz programjának esszenciáját Kalocsay Miklós színész, az egyik képviselőjelölt olvasta föl.

Mit akar a Fidesz? A politikai erők szabad versenyén alapuló parlamentáris demokráciát; felelős kormányt és független bíróságokat. Szabad piacgazdaságot, takarékos államot, virágzó vállalkozásokat, társadalmilag ellenőrzött privatizációt. Valódi önkormányzatokat, egyenlő lehetőségeket a településeknek, a megyei kiskirályságok megszüntetését. Demokratikus, ideológiamentes oktatási rendszert, az oktatási intézmények önállóságát. Gyermekeink által is lakható környezetet. Az államtól megszabadított egyházakat, egyháztól mentes államot. A sorkatonai szolgálat csökkentését, a polgári szolgálat egyenrangúságát; holnap: kislétszámú

hivatalos hadsereget, holnapután: hadseregek nélküli világot. Hatékony szociális rendszert. Türelmes, előzékeny, európai minőségű kisebbségi politikát; határozott fellépést a határainkon kívül rekedt magyarság érdekében. Idegen katonáktól független, semleges Magyarországot; fegyvermentes, egységes Európát. Félemmentes életet. Tehát: esélyt a jövőnek.

A választások előtti politikai helyzet anarchikus. Így a küzdelemben részt vevő Fidesz sem koncentrált — programját megismertető — a színvonalas, elvi vitákra — jelentette ki Hegedűs István szociológus, a Fidesz Országos Választmányának tagja. — Ezt a botrányokkal jellemezhető situációt a kormánypolitika idézte elő. A belügyi lehallgatási botrány azt bizonyítja — folytatta a szónok —, hogy az MSZP nem vonta le a háromoldalú tárgyalásokból következő tanulságokat. A kormánypárt viselkedése arra int, hogy illúziók nélkül, óvatosan vágjon a Fidesz a választásokba. A tömegkommunikációt — főleg a tévét, a rádiót — ma sem jellemzi a pártok esélyegyenlősége, a Fidesz hátrányos helyzetben van. A sajtónak a Fideszszel kapcsolatos egyoldalúsága miatt a szervezetnek nehéz programját, nézeteit megismertetni. Ezért a Fidesz célja az, hogy ezen a helyzeten változtasson. Olyan rendőrséget, állambiztonsági szervezetet képzelnek el, melynek nem feladata az állampolgár megfigyelése, hanem garanciák biztosítása, az elmúlt 40 év gyakorlata ne folytatható legyen. Ilyen intézményes garancia például a demokratikus úton megválasztott parlament vagy hogy az új pártok és

demokratikus erők egymást kontrollálva biztosítják a hatalmi egyensúlyt. A Fidesz nem kívánja megvonni senki jogát arra, hogy a sajtóban elmondja véleményét, de a választási kampányt, a tömegtájékoztatásban jellemző „kiszorítósdinam” véget kell vetni. A sajtóban a hír fontossága, az esemény értéke legyen a mérce. A gazdaság helyzetét a válság ellenére sem látja reménytelennek a Fidesz, mert antiinflációs politikával, a vállalkozások élénkítésével ki lehet jutni ebből az állapotból. A Fidesz célja, hogy bejusson a parlamentbe, de az sem kizárt, hogy a kormánykoalicíó részeként részt vegyen az ország irányításában.

A Fidesz két szegedi képviselőjelöltje a választási nagygyűlésen bemutatkozott, ismertette sajtát, a jövőre vonatkozó elképzeléseit, választott a választópolgárok kérdéseire.

Dr. Lippai Pál, (3. számú választókerület) parlamenti képviselőként legfontosabb feladatának az Alkotmány és az alsóbb szintű jogszabályok összehangolását, a kormány és az apparátusok helyi szintű ellenőrzésének megoldását tartaná.

Kalocsay Miklós (1. számú választókerület) képviselőként az oktatás és művelődés sanyarú helyzetén szeretne javítani. Úgy vélte, a radikális fiatalág azért jelölt középkorú személyeket parlamenti képviselőnek, mert szüksége van arra, hogy higgadtabb emberek is tudjanak a Fidesz nevében beszélni.

A Fidesz következő szegedi választási nagygyűlésén, február 8-án a képviselőjelöltek mellett Orbán Viktorral, az Országos Választmány tagjával is találkozhatnak a választópolgárok.

U. I.

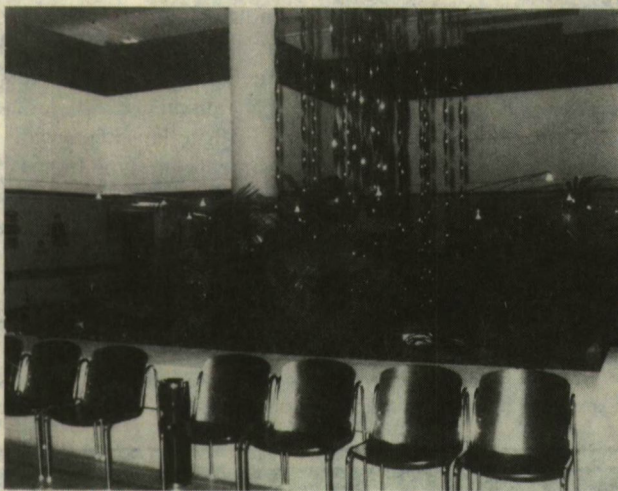
Vigyázz, (fél)kész, rajt!(?)

Még mindig az új klinikáról

Az impozáns épület a magyar egészségügy utóbbi 5 évének legnagyobb beruházása. Ennek szemléltetésére csak annyit: felépítése, berendezése kb. 1 milliárd 400 millió Ft-ba került, egy évi üzemeltetési költsége pedig — mai áron számítva, teljes üzem mellett — több mint 200 millió forint lesz. Az épületben működik majd az idegsebészeti, a traumatológia, ortopédia, egy sebészeti jellegű intenzív osztály, központi sterilizáló állomás, gyermek és felnőtt ideg- és elmegyógyászat, komplett fizioterápiás részleg, radiológiai, diagnosztikai részleg, és ambuláns hálózat. Ez azonban még a jövő — a sebészeti osztályok egyelőre hiányoznak az épületből, költözésük időpontja bizonytalan, s a hírek szerint a már beköltöztek sem maradéktalanul boldogok.

Először a már október eleje óta a Semmelweis utcai új épületben működő Röntgen-klinikán néztünk szét. Dr. Vadon Gábertől, a klinika vezetőjétől megtudtuk, a legnagyobb problémát a klimatizáció jelenti. A már leszerelt gépek helyett, annak alkalmatlansága miatt nyáron új, rendkívül drága klímaberendezéseket kellett rendelni, és emiatt az egész klímarendszert is át kellett tervezni. Az új gépek már itt vannak, de a beszerelés még nem történt meg, így aztán a kinti —5 — 10 °C idején egyes helyiségekben napokig 15 — 16 °C volt a legmagasabb hőmérséklet. A klímátépités körüli huzavona kés-

dendően rút padlózát látvány. Pedig nem akármilyen berendezések várják itt egy egész régió betegeit! Hogy csak a két legmodernebbet említsem: Computer tomograph, melyet még egy kiértékelő pulttal, és filmexponáló automatával fognak kiegészíteni, és egy a komputer technikában is legmodernebbnek számító ultrahang gép. Vadon professzor optimista;

A megnyerő belső tér

szeptemberben újra vár bennünket, és reméli, hogy addigra minden hibát sikerül kijavítani.

Némileg mintha fáradtabb lenne dr. Szilárd János, a SZOTE rektora és dr. Bodosi Mihály, a létesítmény vezetőjének optimizmusa. Tőlük tudtuk meg, hogy az épület átadása — átvétele körüli huzavona lassan már másfél éve tart. Még 1988. februárjában, az illetékes miniszterek — Csehák Judit és Somogyi László — jelenlétében tartott megbeszélésen a

pen kedvezően befolyásolja ez az elhúzó, egyre kínosabb ügy. A SZOTE viszont a rendeltetésszerű használat igényére hivatkozik, és nem enged elvárásaiból: európai színvonalon induló, és azt tartani is tudó létesítményt akar.

Végül is a felek 1989. dec. 13-án aláírtak egy jegyzőkönyvet, mely szerint egész épületre ki lehet adni az üze-

meltetési engedélyt, de azzal a feltétellel, hogy a kivitelező rendezze a hibákat, és kötelezettséget vállal, hogy ha hatósági kifogások merülnének föl (például a KÖJÁL részéről), elvégzik a javításokat. Ahogy megállapították, az „apróbb” hibák mellett (egyes helyiségek fűtése, stb.) tk. 3 dolog késlelteti a sebészeti osztályok beköltöztetését. — A még be nem szerelt angiográfias berendezés, a műtők klímaberendezésének és a központi sterilizáló burkolatának hiányosságai.

Különb is, január 31. csak az építési, szerelési határidő: ekkor kezdik majd el a sterilizációt, a légkondicionáló újabb beállítását, a különféle bakteriológiai mintafelvételket. Ekkor derül csak ki, hogy a berendezések tudják-e tartani a beígért és elvárt paramétereket. Így, ha minden jól megy, akkor sem várható február végénél előbb a költözködés.

Az anyagi felelősséget illetően a SZOTE 1989. június 28-án bejelentette kötbérigényét a MEDINVEST-tel szemben, s most a Fővárosi Bíróságon folyik a per. (Ehhez csak annyit, az épület süllyedésének ügyében sem született még ítélet.)

A MEDINVEST dekoratív albumot készítettett a létesítményről. Színes fotók bizonyítják a vállalat képességeit leendő partnereiknek. S persze ezeken a fotókon az „utolsó simítások” hiánya sem feltűnő.

G. G.

In memoriam Tardy Lajos

Nehéz lenne tömören meghatározni, egy életrajzi lexikon számára definiálni, hogy ki is volt valójában Tardy Lajos. Ő maga, nem szokványos memoárkötete, a Szaggatott krónika fülszövegében így írt: „Voltam ügyvédbojtár, végrehajtósegéd, fogalmazó, vállalati igazgató, hadifogoly, börtönlakó, vásárcsarnoki áru-mozgató, kiadói lektor, ügyvéd, kereskedősegéd, múzeumi osztályvezető, egyetemi oktató — hogy néhány érdekesebbet kiemeljek a bolyból.”

Az itt felsoroltak többsége természetesen nem önként vállalt elfoglaltsága volt az első világháború kitörése napján született Tardy Lajosnak, hanem a 20. századi magyar történelem viharai által jutott osztályrészül.

Élete delelőjén túl indulhatott csak el a „filozopterlét sovánka kenyérrel ígérő ösvényén”, mely lelki vigaszt és szellemi örömforrást jelentett számára. Nagyon termékeny szerző volt és sok tudományos szakban próbálta ki magát: írt orvostörténeti, kultúrtörténeti, orientálistikai tanulmányokat, ismeretterjesztő publicisztikát. Ismert volt szépiroként.

Kandidátusi fokozatot a jogi tudományokból szerzett, doktori értekezését viszont már történelemszakként írta. Disszertációja, Grúzia a XVI. századi európai közvélemény tükrében címmel, grúz nyelven látott napvilágot.

Az 1970-es évek második felétől rendszeresen oktatott Szegeden. 1977-ben lett egyetemünk címzetes egyetemi tanára. Kitűnő tanár volt.

Számunkra, egykori tanítványai számára — akármilyen definíció is kerül majd egykor az életrajzi lexikonokba — Tardy Lajos mindenekelőtt Tanár volt. Lebilincselő stílusban, élvezettel tanított. Magával ragadó humorral fűszerezett, de mindig gondosan felépített előadásai élményszámba mentek. Több szemeszteren át hallgattuk az Oszmán Birodalom történetéről, a Kaukázus és népei történetéről, a régi magyar utazók és követek színes keleti kalandjairól, a grúz történelem kútfőiről. Nemcsak hihetetlenül gazdag tudása tárhatott nyitott meg a hallgatóság előtt ezeken az előadásokon, hanem vonzó bevezetést nyújtott szűkebb birodalmába, a történeti-kultúrhistorikus műhelymunkába, abba a világba, ahol hosszú évek méltatlan hányat-

tatása után ő maga is révbé ért és igazán jól érezte magát.

Nagy és izgalmas szellemi kalandokra csábította hallgatóit, a „búvárkodás”, a „fürkészés” izgalmaira. S akkor volt igazán elégedett, ha eredményesnek bizonyult a csábítási kísérlete, ha talált érdeklődőt, akinek segíthetett a kezdeti lépések megtételében. Tette ez önzetlenül egyetemi óráin és óráin kívül, otthon, budai lakásán, amikor és ahol csak igényeltük. Tardy tanár urat ugyanis nem lehetett zavarni. Mindig örült, ha felkerestük. S ilyenkor az üdítő beszélgetés mellé egy-egy illatos szivar, egy csésze törökös kávé is dukált a vendégnek.

Az utóbbi években már nem vállalt rendszeres előadásokat és ritkán jött Szegedre. Ott-honról is egyre kevesebbet mozdult ki. Most január 10-én mégis elindult valahova, de haza már nem tért. Útközben, váratlanul érte a halál. A szaggatott krónika fonala 76. életévében végleg elszakadt.

Senkitől sem búcsúztál el Lajos bácsi. Mi sem búcsúztunk Tőled. Velünk maradsz műveltségben, emlékeinkben. Igyekezzünk méltóknak lenni arra, hogy tanítványaid lehettünk.

Berta Árpád

Pártház-sors, avagy:

Mit meg nem ér egy „ingyenes bérlemény”

Múlt heti számunkban írtunk a Victor Hugo utcai pártház átadása körüli huzavonáról; a belvárosi épület helyiségeit három párt (kiszármazók, zöldek, Fidesz) is igényelte, ám nem szerepelt az MSZP által megadott listán.

Hogy miért nem, arról tudunk meg újabb részleteket, s azért közöljük, mert típusértéknek találjuk: hogyan (is) működött az állampárt, s milyen „épületes” hatása van még mindig ennek a mechanizmusnak.

Önmagában is komikus, hogy mivel a Victor Hugo utcai helyiségek sorsáról nem sikerült helyileg dönteni, a dologban a kormánynak (államtitkárnak!) kell majd intézkedni. Révész Mihály, az MSZP szegedi elnöke szerint azért nem került a többi átadandó pártház mellé a listára, mert úgy tudták, eleve tanácsi kezelésben van, a volt MSZMP az IKV-től bérelte. Föltűnt ugyan, hogy különféle papírokon ímígyen tüntették föl a ház „jogállását”:

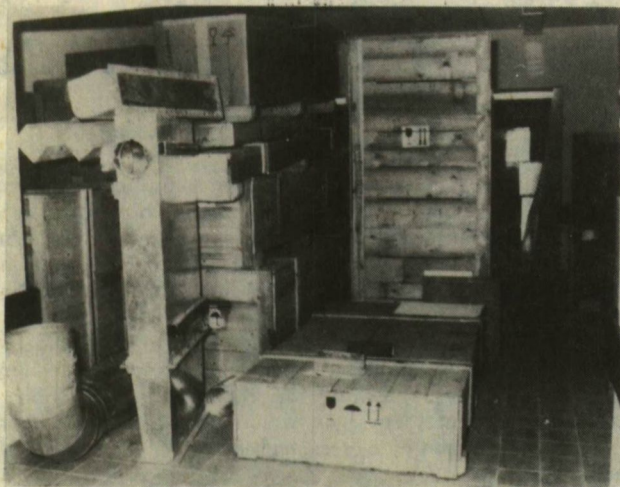
„ingyenes bérlemény” — ám ezzel a megjelöléssel senki sem tudott (vagy akart) mit kezdeni... Annál inkább a helyiségekkel: az MSZP — mivel „nincs rá szüksége” — „átengedett” helyiségeket a megyei Lapkiadó Vállalatnak, hiszen a vállalat az övé... „Békes egymás mellett” használnak további helyiségeket MSZP, illetve MSZMP-szervezetek, és működik egy idős klubja, ahol a volt MSZMP-szervezetek tagjai töltik ráérős idejüket.

Huber Bertalan, a megyei tanács osztályvezetője „kinyomozta” a Földhivatalban, hogy ellentétben az összes többi szegedi volt párttaglannal, a Victor Hugo utcai pártház kezelői joga nem az egykori központi bizottságé, hanem a megyei MSZMP bizottságé volt. Miért? — kérdezhetnénk ártatlanul, ha nem tudnánk, hogy itt működött hajdan Komócsin Mihályné alapszervezete. Volt és jelenlegi MSZMP-tagok emlékei szerint takarosan berendezett, igen jól felsze-

relt pártház a Victor Hugo utcai, merthogy vagy a férj (Komócsin Mihály) maga, vagy a feleség „intézte” a legkülönbébb cégeknél a bútort, a konyhai eszközök (?), függönyök, miegyebek beszerzését. Csak „odaszóltak”, mi kellene, s lőn... Ilyenformán sikerülhetett felújíttatni is vagy 5–6 évvel ezelőtt e kényelmes mozgalmi fészket — az IKV pénzén! Mely tanácsi vállalat — láttuk az ímént — amúgy egy árva fityinget sem kapott az állítólag a kezelésében lévő („ingyenes bérlemény”) ingatlanért; de miért is kapott volna, amikor az a megyei pártbizottság „kezelésében” volt? Pont elég volt az IKV-nak, (az ilyesmi akkoriban dicsőség dolga leendő), hogy megengedték: karbantarthatja. Ugyebár nem kétséges, hogy a mi pénzünkön?

Ennyit a pártvagyonról, melyről a magas kormány döntése — készülöben.

(—Ke—)

Október óta ládában tárolva...

lelteti az október óta ládában tárolt angiográfias berendezés szerelését is; az alkatrészek érzékenysége miatt ezeket csak teljesen előkészített, pormentes helyen lehet kibontani. Ehhez képest csak apróságnak tűnik a túl széles folyosók és túl szűk orvosi szobák és vizsgálók ellentéte, vagy a folyosókat borító, tisztára moshatatlan, mert ere-

kivitelező MEDINVEST 1989. februári határidőt később 1989. május 31-re módosították. A póthatáridőt 3 hónap próbaüzem követte, amely után a SZOTE vezetése úgy határozott: az épületnek csak az egyik felét hajlandó átvenni. A két fél viszonya ettől kezdve elég feszültté vált. A MEDINVEST tárgyalási pozícióit nem ép-

A társadalomban megindult átrendeződés az oktatásban is „mozgalmakat” indított el. A JATE Filozófiai Tanszéke már szeptemberben közzétett egy nyilatkozatot, melyben a tanszék jövőbeni helyének egyértelmű meghatározását, egy energikus és dinamikus vezetést sürgettek, mely vezetés — élvezve a többség bizalmát — a karokkal tárgyalásokat tudna kezdeni. A nyilatkozatnak azonban nem lett folytatása. Akiknek kellett volna, nem reagáltak, s közben tovább növekedtek a szakmai feszültségek, nézeteltérések. A kivárással és az „altatással” szemben

azonban az oktatók többsége változásokat sürgetett, elsősorban a tanszék élén.

A változtatás érdekében készítette el Csejtei Dezső és Szabó Tibor — a rektor felkérésére — a filozófiaoktatás jövőbeni helyzetét tartalmazó tervezetet is. Ezt a rektor tudomásul vette, mint a tanszék többségének kifejezett akaratát. (A tervezetet a 15 fős tanszék 11 oktatója támogatta.) Azonban ennek a beadványnak az utolsó pontjai közt az a követelés szerepelt, mely a jelenlegi tanszékvezető, — dr. Horuczi László —, és a tanszékvezető helyettes — dr. Kocsondi

„Puccs a demokráciáért” Változások egy tanszék élén

András — lemondását sürgette. Az érintettek tudomásul vették a tanszék véleményét és 1990. február 1-jétől lemondanak jelenlegi tisztújról.

A tanszék oktatóinak nagy része úgy gondolja, hogy az új koncepciók elfogadtatásához új arcokra van szükség, mert ez nagyobb hitelt ad a változások-

nak. Ne azok üljenek le a karokkal a filozófiaoktatás tartalmi megújításáról és a tanszék jövőjéről tárgyalni, akik korábban évtizedekig oktatták a dialektikus materializmust a marxizmus — leninizmus esti egyetemen. „Sajátos módon a régi struktúra vezetői közül többen „puccsuknak minősítették e

mozgalmat”; míg az „újítók szerint” egy erős többségi vélemény nem puccs — legfeljebb Ribánszky Róbert értelmezésében —, hanem ellenkezőleg, általános tanszéki akaratot takar, s mint ilyen, demokratikus.

Ennek ellenére Kocsondi András — ismerte a tervezetet aláfő 11 oktató döntését — mégis elfogadta volna a rektor felkérését, hogy ügyintéző jelleggel vigye a tanszék ügyeit az átmeneti időszakban. Ezt azonban a többség megvétózta, és a január 16-ai tanszéki értekezleten titkos szavazással választott vezetőt — ideiglenes ügyvivőt

jellel — egy már korábban megválasztott 4 fős bizottságból; (melynek tagjai: Csejtei Dezső, Szabó Tibor, Simon Ferenc, Nagy Zoltánné). A választás eredményeként a tanszék 15 oktatója közül Csejtei Dezső 9 szavazatot kapott, míg három másik oktató, közöttük Kocsondi András — 2-2-t. Szabó Tibort pedig megbízták a Filozófia B. szak ügyeinek ideiglenes irányításával.

A jelen pillanatban itt tart a szeptemberben kezdődött „mozgalmak”. A kérdésben a tanszéki többség várja a rektor támogató állásfoglalását.

Kozel Anita

Volt-e, van-e népi-urbánus ellentét?

Az ellentét eredetéről

Beszélgetés Lengyel Andrással, a Móra Ferenc Múzeum munkatársával

— *A magyar művelődés- és politikatörténetben mikortól eredeztethető a népi-urbánus ellentét?*

— Az egyik felfogás szerint — amit a Századvég című folyóirat körkérdése is állít — a magyar szellemi életet, politikatörténetet majd egy évszázada osztja meg a népi-urbánus ellentét. Az általam is vallott fölfogás a 30-as évekre teszi e vita kezdetét.

— *Mi ennek az értelmiséget megosztó ellentétnek a gyökere?*

— A múlt század végén, a modern, városias Magyarország kialakulásakor megfigyelhető az ezzel szemben álló agrárius-konzervativizmus megjelenése is. Ez azonban nem népi-urbánus ellentét, bármennyire is a városi- és agrárius vonal ütközik meg. Tudniillik a városias Magyarország zsidó reprezentációi — például Ignotus, Jászi — és a „nem zsidók” — például Ady — teljes összhangban, a magyar progresszió részeként jelennek meg. A magyar konzervativizmussal, a retrógrád irányzatokkal szemben. Ennek az együttműködésnek a bázisát az adta, hogy a magyar liberális nacionalizmus (vagy nacionálliberalizmus), tehát a magyar uralkodó politika és a zsidóság között létrejött egy imelicit társadalmi szerződés, egy „asszimilációs alku”, amelynek lényege: a liberális nacionalizmus beemeli a zsidóságot a jog bástyái mögé és biztosítja számára a gazdasági életben való szabad részvételt, s e tevékenység előnyeinek elszámítását. Ennek fejében viszont a zsidóságtól elvárja, hogy magyarrá váljon és politikailag nacionálliberalís álláspontot képviseljen, azaz az uralkodó ideológia letéteményese legyen. Ám a századelőn a gazdasági fejlődés talaján olyan változás indult meg, mely ezt a hallgatólagos alkut megbontotta. Egyrészt az úgynevezett polgári radikalizmus, majd az 1918–19-re létrejött bolsevik típusú, kommunisztikus magatartás tagadta az addigi fejlődést, utóbbi már a liberalizmust és a polgári radikalizmust is. Másrészt kialakult a radikális antiliberalizmus, az ellenforradalmi kurzus, mely hamis realizmussal — szembefordult a megelőző liberális negyedszázaddal, ami a kommunizmushoz vezetett, s — mivel abban a zsidóságnak jelentős szerepe volt — a zsidóság pozícióinak visszaszorítására törekedett. Ez a helyzet azonban még mindig nem a népi-urbánus ellentét. Hamarosan ugyanis kialakult — elsősorban Bethlen konszolidációs politikája következményeként — egy sajátos hatalmi erőegyensúly, melynek pillérét két középosztály (vagy egy kettős osztatú középosztály) adta. Az egyik a zsidó középosztály, mely úgy érezte, a klasszikus liberalizmus értékeit (például: személyi szabadságjogokat) és a fontosnak érzett baloldali hagyományt most háttérbe szorítják, s ez kétsége vonja az addigi fejlődés értelmét. A másik a keresztény középosztálynak az a része, mely nagyon liberális-konzervatív nevelést kapott, de az 1919 utáni válság kezelését nem úgy képzeli, ahogy a kurzus csinálja, ezért új orientációt keresve a parasztság felé fordul. A parasztság így részben a keresztény középosztály identitásának egyik alapozó eszköze lesz, részben pedig — válságos helyzete révén — szociálprotekcionizmus követelésére ösztönöz. Azaz ez a középosztály a dualizmus modernizációs folyamatának lezárulása után olyan új pályára akarja állítani a magyar fejlődést, mely a parasztság számára felemelkedést hoz és a keresztény középosztály megingott egzisztenciáját is helyreállítja. A kialakult helyzet azért jellemezhető, hogy a majdani népiek irányzata válságból születtek, a liberálisok, a majdani urbánusok vonulata válságba jut. S ennek rögzülése a népi-urbánus ellentét születésének pillanata.

— *A „másságból” hogyan lett szembenállás?*

— Már a kezdet kezdetén programszinten a népieknél a szociálprotekcionizmusra, az urbánusok táboránál egyfajta liberális, szabadpiaci szituációnak az igenlésére figyelhetünk föl. Ezzel potenciálisan már adott a szembenállás lehetősége. De a döntő e csoportok identitásának elbizonytalanodása lett. A leendő népiek válságukat érezve a parasztságban keresik igazolásukat, „megváltásukat”. A másik tábor, a „gyökértelen” zsidók úgy érzik, s nem alaptalanul, az asszimilációs folyamat megtört, a politikában megjelent a nyílt antiszemitizmus, melynek következtében elbizonytalanodtak, mit is tegyenek: folytassák-e az asszimilációt (a többség így döntött), vagy cionistává legyenek (radikális döntés, de nem jellemző), vagy aktív felekezeti életbe vonuljanak vissza (egyre kevesebben látták ezt helyesnek). Ebben a helyzetben a baloldali, liberális indíttatású, piacorientált, versenyhelyzetet kívánó csoport érzékennyé vált zsidó identitásuk belső problémáira. A népi oldalon ugyanakkor a korszakot jellemző „értelmiségi túltermelés” kiváltotta egzisztenciális bizonytalanság szül érzékenységet. Tehát a népi-urbánus ellentét oka, hogy létrejön két csoport, s mindkettő létében veszélyeztetettnek érzi magát, miközben úgy gondolja, joga van a léthez, mert vannak jogos aspirációi, valódi értékei. A helyzetet komplikálta, hogy a húszas évek végétől rendre fölléptek magának a parasztságnak a képviselői is (Veres Péter, Szabó Pál, Sinka István stb.).

— *A konfliktus milyen módon, milyen formában válik nyilvánvalóvá?*

— Az első komoly konfliktus 1933-ban Illyésnek a Pusztulás című, Nyugatban megjelent cikke nyomán keletkezett. Illyés a magyarok fogyását, a németek (svábok) demográfiai előretörését regisztrálja. Az ebből kiinduló vita még sok szempontból szakmai, ám hamarosan vihart kavar Németh László Ember és szerep című művének egy passzusa (a mögötte megháúzódó alapállás): „Azok helyére eszik, és képessége és problémái irányába bontakozó magyar zsidó irodalom: szerence. Egy ránkburjánzó, bennünket is elhomályosító zsidó magyar irodalom: csapás.” Ez a kijelentés — melyet Németh László később elhagyott kezdésből — a zsidó identitás érzékeny pontját sebezte. Ettől indul el az a gépezet, ami mai napig megállíthatatlan, mert a sebzett identitás válaszreakciójaként létrejöttek a frontok, és sok személyes ballasszal megerhelve rögzítették a népi-urbánus szembenállást. Ez tehát a mentalitás szférájában gyökerezik, s ebből következően az életnek szinte minden területén ma is megjelenhet. A népi-urbánus szembenállás ugyanis, látnunk kell, nem elsősorban irodalmi, ízlésbeli ellentét.

— *A problémacsomó megoldásához mely szálak megragadása segíthet?*

— Igazi, kidolgozott program nem volt, öntudatlanul működő előfeltevések rendszere fedezhető föl mindkét oldalon. Kitapíntható azonban az individualizmus—kollektivizmus ellentéte. (Ezek következetes végiggondolása ma roppant aktuális, a válasz egész elkövetkező fejlődésünket meghatározza. A modernizációs kényszer adott, de kérdés — s a politikai vitáknak ma erről kéne folyniuk —, kinek a bőrére, milyen áron stb. csináljuk meg.) A szabadság egész problémaköre is ide kapcsolható, hisz az urbánus tábor elsődlegesnek, a népiek alárendelt jelentőségűnek tekintet.

Tárgyilagosságra törekvő, empirikusan megalapozott kutatás nincs a magyar értelmiséget megosztó, a magyar mentalitást jellemző népi-urbánus ellentétről. A tisztánlátást elhomályosítja a problémahalmazhoz kapcsolódó érzékenység, a „ki nem beszélhető” tabu-témákkal együtt járó feszültség és indulat. Az utóbbi hónapok szabadabb politizálási gyakorlata felszínre dobta a lefojtott, de a majd egy évszázadot jellemző indulatokat. Szerkesztőségünk ezen ellentétek okáról, következményeiről és a lehetséges meghaladási módozatokról — az oldás szándékával — kérdezett két elméleti szakembert és egy „politikust”. A témával kapcsolatos véleményeknek lapunkban helyt adunk.

ték az oly fontos egyéni szabadságjogok biztosítását. Megkerülhetetlen a szembenézés a zsidóság sorsával, asszimilációs útjával is; a dualizmus-kori Magyarországon a modernizációban olyan mértékben, létszámban és teljesítménnyel vettek részt, annyira kitüntetett szerepük volt, mint sehol máshol a világon.

— *Ez az ellentét hogyan intézményesült?*

— Szilárd, pártsterű szerveződés egyik oldalt sem jellemezte. (Még a Parasztpárt sem azonosítható egy az egyben a népi tábor egészével.) Mind a népiek, mind az urbánusok csak laza, érzelmi jellegű közös beállítottságra épülő csoportosulásokat alkottak.

— *De a folyóiratokhoz kötődtek.*

— A tényleges helyzet mégis bonyolultabb, mint hinnénk. A népiek *Válasz* folyóiratában például egy ideig zsidó munkatársak is szerepeltek, a klasszikus urbánusnak számító *Szép Szóban* pedig Veres Péter is publikált. Ám az írói vonzalmakra, tehetségre, személyes kapcsolatokra épülő folyóirat-szerveződéseket hamar megbontotta a népi-urbánus szembenállás. 1936-ban Sárközi kiadja a jelszót: *válassz, Válasz vagy Szép szó*... A magyar mentalitástörténetet jellemző éles szétválás szervezeti következményei azonban így is lazák.

— *Mára viszont úgy tűnik, pártok tartoznak a pólusokhoz.*

— A népi-urbánus ellentét ma „történelmi jelmez”, melyet magukra öltöttek a politikai küzdelmek szereplői. Kimutatható ugyan az SZDSZ és a FIDESZ urbánus öskeresése, s az MDF jellegét megadó ideológus-íróinál is egyértelműen látni a népi írókhoz való kötődést, de fölösleges tehernek tartom átvállalni a népi-urbánus viták sok-sok személyi konzekvenciáit, problémamahmazát. Bizonyos alapkérdések megismétlődése ugyan kétségtelen, de minőségileg más ma a helyzet. Történelmi ballasztok nélkül is nehéz a kor kihívására felelni.

— *Mi az oka, hogy a magyar szellemi közéletet ez a fajta ellentét inkább jellemzi, mint a klasszikus nyugat-európai megosztottság: a jobboldali-baloldali, a konzervatív-liberális...*

— Ez a magyar társadalmat jellemző kettős struktúra mentalitástörténeti, ideológiai kifejeződése. A kettős struktúra a hagyományos alapkérdéseket szettőri, duplikálja. Ez a magyar társadalomfejlődés tehertétele.

T. Gáspár Miklós a kérdésről

— *A népi-urbánus ellentét nevű kulturális fikcióról az a véleményem, hogy noha vannak népiesek és vannak urbánusok, a két entitás közötti ellentét értelmetlen, tekintve, hogy a népiesség egy kulturális-, irodalmi- és politikai mozgalom, az urbánusság pedig nem az. Urbánusok mindazok, akiket a népiek annak neveznek, vagy akiket valamilyen tradicionális okból annak tartanak. Ugyanakkor az mégsem igaz, hogy nincs népi-urbánus ellentét; ez egy eufémizmus, amin semmi egyebet nem kell érteni, mint az antiszemitizmust. Ezt azért rossz így nevezni, mert vannak olyan népiek akik nem antiszemiták, és vannak olyan népinek nem nevezhető, városi modern jellegű intellektüelek, akik nagyon is antiszemiták — tehát ilyen értelemben a terminus félrevezető. Sokan azt szokták mondani, hogy a népi-urbánus ellentét állellentét, s a szokásos kódolt fogalmazásmód miatt ezen azt értik, hogy nincs antiszemitizmus a magyar értelmiségi politikában. Márpedig van! Ez a kulturális fikció, természeténél fogva vonzza magához a hazugságokat. Tehát, én úgy gondolom, el kell tolni a kérdés szemantikai élet, és vagy a népi mozgalomról, annak politikai karakteréről, irodalmi mivoltáról kell beszélni vagy pedig az antiszemitizmusról. Amikor, az az úgynevezett ellentét kialakult, akkor a Szép Szó köre, amelyre az urbánus szót először alkalmazták, nem az antiszemitizmust támadta, hiszen Magyarországon az antiszemitizmus elsősorban nem egy ellenzéki plebejus mozgalmat jellemezett, hanem a hivatalos politikát, és a hivatalos politika radikális szárnyán lévő erőket. Továbbá meg kell mondaní, hogy a magyar fasizmus, melynek rendkívül jelentős eleme volt az antiszemitizmus, az szintén nem plebejus és népi volt elsősorban. Tehát annak, hogy a Szép Szó körének publicistái a népieket választották ki polemikus célzattal, az antiszemita kritika célpontjaiként, az az oka, hogy akkor itt tulajdonképpen a magyar baloldal két táboráról volt szó. Mindkét tábor a szocializmus kísértésének volt kitéve, és volt egy pillanat, amikor a jobb és baloldali szocializmus nem volt megkülönböztethető. Gondoljuk meg, hogy például olyan emberek rendelkeztek kommunista múlttal mint Kodolányi, aki a baloldali totalitárius szocializmusból a jobboldali totalitárius szocializmusba ment át minden különösebb lelkiválság nélkül. Később a Szép Szó körének intellektüeljei Hitleről való féltükben kezdtek liberális értékek felé tájékozódni, és ebben a meghasonlásban saját egykori szövetségeseiket támadták. Ennyiben van némi jogosultsága a dolognak, de ez a része már réges-régen elavult. Nem azért, mert a népi mozgalom szűnt meg, hanem azért, mert az urbánus mozgalom vált semmivé. Másrészt pedig az a jóslata a Szép Szó körének, hogy a népiekből mind fasisztiák lesznek, nem vált be.*

Az, hogy Magyarországon ma ezt továbbra is népi-urbánus vitának nevezik, annak megint csak egy történeti oka van. A II. világháború után, miután a kommunista párt átvette az uralmat megsemmisített minden szellemi áramlatot, egy kivételével, mely ez esetben a népi áramlat volt. Ez volt az a pacifikált és megszelídített, háziasszony, de mégis létező ellenzéke a Rákosi-rendszernek, amely legalábbis jelképesen életben maradt. Gondoljuk el, hogy Szabó Pál, Veres Péter és mások, kisebb mértékben Illyés, végül is hivatalos személyiségei voltak a rendszer kulturális életének. Mivel a népiek voltak mindig kiválasztva az épp aktuális kommunista bírálat célpontjaiként, ezért a népiesség a kommunista kultúrpolitika nyelvvezetében azonos lett mindennel, ami nem kommunista, és ennek a kultúrpolitikának hagyománya az írói ellenzéket népinek nevezní. Ezért a népi szó, meg az egész urbánus ellentét most már elkerülhetetlenül — mint szó, és mint fantázia-termék — megmarad a magyar politikai életben, annak ellenére, hogy a realitása mégkevésbé mondható. Mert ma is az az igazság, hogy van antiszemitizmus Magyarországon és egy kódszó, a népi-urbánus ellentét a leírására, de továbbra sem igaz az, hogy az antiszemiták népiek, vagy csak népiek. Igaz, az egy új jelenség, hogy most már vannak emberek, akiknek összesen annyi közkül van a népi táborhoz, hogy antiszemiták.

Azt hiszem, hogy voltaképpen, ma Magyarországon klasszikus politikai ellentétek vannak ezek a liberalizmus és a kollektivizmus ellentétei, és ha ebből valaki zsidókérdést akar csinálni, az nagyot fog csalódni. Az antiszemitizmus az egy olyan megszüntethetetlen európai hagyomány, ami most már 2000 éve tart, és amit nem fogunk mindenféle jó szándékkal sem kiküszöbölni. Ugyanakkor azonban Magyarország elég modern ország ahhoz, hogy elutasítson mindenkit, aki erre kívánja alapozni a politikáját. Azt mindenki felismeri, hogy az antiszemitizmust központi elemként tartalmazó politika ócska, elmaradott, időszerűtlen, európaiatlan és ezt mindenki tudja, gondolom még az is, akitől nem idegen némi antiszemitizmus.

G. G.

Az ellentét meghaladásáról

Belényi Gyula, a JATE Jelenkor és Politikatörténeti Tanszékének oktatója

— *Mit fed a népi-, urbánus elnevezés?*

— E szerencsétlen dichotómiának nem szerencsés az elnevezése sem, ami valaminő foglalkozási, származási, végső soron etnikai eredetre utal. De az elnevezés mögöttesének jelölésére sem a „paraszti-városi”, sem a „falusi-zsidó” ellentétpár nem alkalmas. A népi-urbánus ellentéten általában a magyarországi értelmiség etnikai jellegét tekintve magyar eredetű, illetve polgárosult zsidó (vagy zsidó származású) megosztottságát értik, de ezt nyíltan kimondani — a kölcsönös érzékenység miatt — nem szokás.

— *Ám a szerencsétlen elnevezés ma is élő konfliktusokat takar. Az ellentétnek miben látja a lényegét?*

— A probléma egyik gyökere, hogy századunk első felében szembenállás keletkezett: valami vagy „magyar” volt, amit egyik oldalon azonosítottak a nem haladóval és nem polgárral, vagy pedig „urbánus” (zsidó), amit a másik oldalon úgy könyvelték el, mint ami kapcsolódik az európai, az egyetemes progresszióhoz, de közömbös a sajátos magyarországi problémákkal kapcsolatban. E szembeállítás mindkét típusában a kezdetektől rengeteg volt a hamisság, a csúsztatás.

— *Az ellentéteket 1945 után mi táplálta?*

— A politikai akaratból kiinduló társadalmi egyenlősítésben rengeteg volt a látszólagos, nem lényegi elem. A felszínen ezek a különbségek sem jelentkeztek, de azért a mélyben megmaradtak. A problémával való szembesülést máig lehetetlenné tette a múltértékelés hiányosságaiból fakadó torzult tudat, például az 1944-es népirtás gondolati feldolgozatlansága. Az 1948—1956 közötti évekről kellő adatok híján nincs megfelelő képünk, de az ország lakosságának egy kisebb része tudatában azt az MDP-időszakot a „zsidók uralmaként” könyvelte el. Nagyon fontos tény azonban — és ez a korábbi állapot bizonyos fokú meghaladásának a jele —, hogy az 1956-os forradalom nem nyitott teret az antiszemitizmusnak. A Kádár-korszakban azonban a hatalom, manipulatív szándékkal, mindkét irányban felhasználta és kihasználta a népi-urbánus megosztottságot. Volt időszak, amikor felső szintű, elfogult szellemű határozattal marasztalták el a népi írókat, s volt idő, amikor túlnyomó részben urbánus társadalomtudósokat szorítottak ki nemcsak a tudományos életből, de még az országból is.

— *Tehát a szembenézésre nem történt semmilyen kísérlet?*

— A népirtás áldozatainak emlékművét avatták föl 1946 nyarán Győrben, az ország vezetőinek jelenlétében, amiről a Magyar Nemzet egy oldalas összeállításban számolt be. A szándékot jelzi, hogy 1946 őszén a parlament érvénytelenítette a zsidótörvényeket, noha ez az új törvény nem tükrözte sürítettten a problémakört. Kiemelendő még Bibó akkori írásainak eszmétörténeti jelentőségű gesztusa. Ezeket a kezdeményezéseket a sztálista diktatúra félresöpöpte.

— *Most, a politikai küzdelmek első szakaszában fölmerült a népi-urbánus ellentét. Eljött az ideje a kérdés tisztázásának?*

— Az ellentétek és a kölcsönös indulatok annyira mélyek, hogy a kérdés tisztázásának nincs itt az ideje, mert nincs meg a lehetőség. Abban nem hiszek, hogy a társadalom értelmiségi elitjén belül megszüntethetők az ellentétek, mert az elit mindig rétegzett és megosztott. Ám az egyes rétegeknek meg kell tanulni egymást tudomásul venni, s ezeket az ellentéteket kezelni.

— *Igazi veszélynek nem is azt látom, hogy az értelmiségen belüli régi megosztottság most fölszínre került, hanem hogy politikai pártokhoz kötődik, így növelheti az egész társadalmon belüli ziláltságot.*

— Ez a jelenség is bizonyítja, hogy korábban Magyarországon „null-pártrendszer” volt, azaz működött egy olyan állami jelleggel megszervezett, pártnak nevezett közhatalom, amely statisztikai alapon mindenkit reprezentálni akart. A személyi hatalmon alapuló Kádár-rendszerben „fönn” eldőntöttek, hogy a létező megosztottságról beszélni nem szabad. Ám amint ez a kööttség, vagy személyi tekintély megsemmisült, a létező megosztottság a felszínre tört. Az viszont emberi butaság, hogy ezekről a kérdésekről vitáznak az ország igazi politikai problémái helyett.

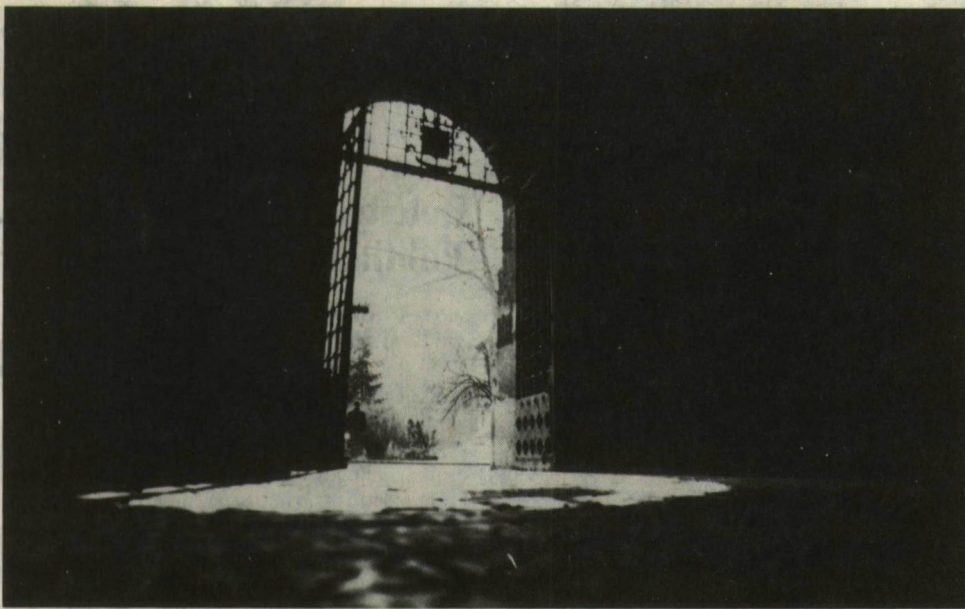
— *A népi-urbánus ellentéten túlmutató, megvitatandó kérdések közül Ön mit emelne ki?*

— A jelenlegi politikai megosztottságban alig esik szó a magyar népesség négyötödét kitevő vidéki lakosságról. Ezért úgy tűnik, olyan modernizáció felé haladunk, melynek haszonélvezője túlnyomóan Budapest lesz. Az elkövetkező választásokon a lakosság — az elmúlt 40 évről alkotott elmarasztaló véleménye alapján — a következő négy évtizedről fog dönteni, mert most modell-teremtő időszakot élünk. Ezért a nyilvánvalóan kikerülhetetlen modernizációról vagy a nyilvánvalóan megteremtendő piacgazdaságról való döntésbe felelőtlenség belevinni a népi-urbánus ellentétet. Arra viszont kell adni, hogy az itt követett modernizációs forma mely társadalmi rétegeket hozzon előnybe, illetve melyeket taszítsa hátrányba. Ilyen megosztásról szeretnék vitázni. Vagy a népi-urbánus ellentétől függetlenítve szeretném a magyar elektronikus tömegtájékoztatás regionális megosztottságát, hogy a vidéki értelmiség amely nem homogén is hozzászól-hasson országos horderejű döntésekhez, mert jelenleg folytatódni látszik a korábbi kádári gyakorlat, hogy az egészhez nekem nem lehet közöm, ahhoz csak a fővárosi elit kötődhet, amelyet azonban nem azonosítok semmilyen etnikummal. Ugyanígy a központi államigazgatás regionális megosztásának módjáról is szívesen vitáznék. Vagy arról kéne beszélni, hogy az ország megnövekedett függetlenségének, s a jólétre való törekvésnek milyen kombinációjával ért egyet az ország lakossága.

— *Tehát a megosztottság Ön szerint meghaladható?*

— Tudomásul kell venni az ország elitjének összetételét, megosztottságát. A legnagyobb kárt az okozná, ha a politikai harcban győztes csoport(ok) győzelmüket az elit, az értelmiség más csoportjainak a szétverésére használnák fel, mert ezzel az ország számára nélkülözhetetlen tudásállomány, kapcsolat stb. semmisülne meg. Más dolog ugyanis megszerezni a politikai hatalmat és annak birtokában kormányozni, s megint más az eltérő kultúrát, értékrendet és gondolkodásmódot porig rombolni. Aki ezt teszi, önmagát is csonkítja. Előre kell menni: az egész ország, minden foglalkozási ág, minden településtípus polgárosítása irányába.

Újszászi Ilona

Kemény István

Háromszögtörténet

Ha egyszer még felnőttek leszünk
és kenun tartunk lefelé
s halászó medvét látunk
a sekély partmenti vízben állva —

az Ó lesz. Tudd meg:
mégiscsak megvalósult
az álma.

Kylie Minogue

Szappanbuborékok

1933-ban a nagy depresszió napjaiban az emberek egy új találmányban kerestek és találtak felüdülést: a szappanbuborék-fúvókában. Amikor az emberek hónapokat voltak kénytelenek teljes télenységben eltölteni, akkor még az általános pangás idején is megnőtt az igény az egyszerű, bárhol használható türelem-, és egyéb játékok iránt. Ezt az igényt egy zseniális feltaláló, Garry Bird amerikai kisburzsóá és élősködő különöc a szappanbuborék-fúvóka feltalálásával elégítette ki. Az utcán bámeszkodó, ógyelgő emberek ezrei gyerekes lelkesedéssel fújták, olykor órákon át, a hatalmasnál hatalmasabb szappanbuborékokat. Az új örület viharos sebességgel söpört végig egész Amerikán. A szappanfogyasztás növekedése, ill. az egyéb kellékek gyártóinak prosperálása aztán beindította az ipar addig veszteglő lokomotívját, és ez kirántotta a társadalmat a mély depresszióból. Így termelte ki a gyanútlan depresszió saját hóhérait.

Podmaniczky Szilárd

Csendélettöredékek

1. darab

Most már nem az elefántméretű és ásványlé buborékokkal körberajzolt virágvázázt visszük el szívrünkig, hanem hozunk bele virágot, és ha már egészen fáradtnak érezzük magunkat a napi hét mosakodás után, beleharapunk egy zümmögő, piros almába, felemeljük a szintúgy piros műanyagpisztolyt, célba vesszük a váza legfickándozóbb mintáját, aztán az almagot kiköpjük az ablakon.

2. darab

Mikor a poggyászsunk megérkezik (megjelenik) a poggyász-szeletelő automata oldalán, egy fekete szmokingos japán turistához fordulunk csészényi forró teánkkal és egy evőkanálnyit lötytyintünk szíve fölé a citrom és a barbárság jegyében.

3. darab

Erőnk utolsó foszlányai egy meztelen kulccsonton tűnnek el, s oly hirtelen válnak semmivé, hogy szinte egyetértünk nemben és korban hozzánk illő magatartásunkkal, majd néhány rezzenésnyi szünetet engedve a „megváltókezelőnek”, egy Gyerünk a víz alá! felkiáltással bevesszük magunkat a duplaüvegű szármasyajító butikmintás fodrai közé.

4. darab

A teher s a lámpaláz a szájamban aluszik, mint tejben ázó komondor a vonat kisiklása után három perccel.

Bod Péter

A séta

Nem mondhatnám, hogy szeretek sétálni, ez nem ennyire primer érzés, sokkal inkább azt szeretem, amit ez adhat: az úton levés érzetét.

Különösen életem gyakran ismétlődött sétáira gondolok, melyet hazulról tettem meg egy ismerősömhöz. Tudom, beszél-nem kellene arról, milyen a családom, mit érzek irántuk, s ugyanez részletes érzelmi és hangulati leltáromat kellene adnom ismerősöm felé. Ha ezt lelkiismeretesen megtenném, egy regényi terjedelem alatt aligha úsznám meg — pedig a sétánál, az inntól odautazásnak ez csak a háttere lenne, bár azt hiszem bonyolultabb, mint amelyet egy színházi berendező drapériáiból össze tudna álmodni.

Sokakkal ellentétben nem a Természetben, nem a Városban, hanem magamban szoktam sétálni. Nem is lehet ez más-hogy, csak a dilettánsok kiváltságai a nagy szavak, legyünk szerényebbek. Hogy a Planéta melyik szegletében részletetjük magunkat e kiváltságban, az majdnem mindegy. Londonban tudtam közönyösen kószálni és ellenállhatatlan vágyat érezni Nagykátán — pesti csatlakozásra várva — egy kiadós sétára. Ez tehát, lényegtelen.

Mi hát a lényeg? Könnyű volna azzal válaszolni — ügyes, négyszögletes közhelyeink tatarozásának is beillene — ha a „mindenütt jó, de legjobb útközben” semmitmondásunkon pácolódott szavait ismételnénk. De mit ér az olyan szó, amely nem mond semmit? Persze elgondolkoztató „nem-szeretem” állapotában is e közhelyecske. Ha lemeztelenítem, két szó marad: jó — útközben. Mi az a jó? Miért, mitől? Út? Mettől — meddig? És mi ez az időmegkötés, hogy útközben jó?

Alig vitatható, hogy a valahonnan és valahová helyei is kérdéseket provokálnak. Mindjárt a minősítés egyoldalúságával, ennek rossz volta. Vagyis mozogni jó, egyhelyben maradni nem jó? Nyilván többről van szó. Még csak azzal sem intézhetjük el a kérdést — egyáltalán dolgunk-e ez? — hogy az aktivisták (Mazoni) a mozgás mindenhatóságáról vallott felfogását azonosítsuk a jóval. Ahhoz a mozgalom tisztavirág életű volt, meg aztán a művészet nem bír ekkora befogással.

Mitől jó hát útközben? (Vigyázz, a tanulságok levonása következik, csattanóval, ahogy illik.) Talán nem jó, hanem más. S ez azért nem ugyanaz. Legtöbben egyhelyben, látszólag egyhelyben élnek le az életüket. Nekik Rómába, Párizsba kell elmenni, hogy szűk kelléktáruk ritkán használt szavait leporolva az utazás feszült öröme közben mélyértelműen azt mondják: legjobb útközben. Ők bizonyára kinevetnének, ha megmondanám nekik, hogy a kivitelezés nagysága egyáltalán nem befolyásolja azt a valamit, ami elindul bennünk. Hisz nem is annyira mi megyünk, mint velünk, bennünk, vagy általunk, s hogy napi kis sétáim felérnek az ő utazásaikkal. (Nem törekszem konszenzusra, az a politikában is nehezen megy.) Arról pedig végképp nem tudnám meggyőzni a lelkes turistát, hogy az utazásnak (ne felejtse: legjobb útközben), sétának többnyire nincs célja, formális logika alapján éppen ezzel szüntetjük meg.

Utazni? — számomra azt jelenti: elmenni valahonnan.

„B

agatellizálhatjuk-e” csupa kisbetűs 20. századi történet-sé Schiller 1784-ben írott polgári környezetben játszódó társadalmi drámáját? Miért ne tehetnénk, ha be tudjuk bizonyítani, hogy a klasszicista retorikával terhelt, s a kétszáz év alatt a drámára rakódó romantikus színjátszás sallangjaitól megszabadított mű sztorija, alap gondolata csupa kisbetűs érvényével is egy csupa nagybetűs PUSZTÍTÁS-ról szól. Az egzisztenciális és társadalmi morál kiirtódásáról, az örök emberi értékek nivellálódásáról egy olyan szervezetben, melynek minden sejtjét a romlottság, a korruptság itatja át, ahol érdem a szolgálékú aljasság és az emberi életek kioltása. Ez a pusztítás, pusztulás keserű életélménye korunknak is. Úgy tűnik, a rosszal a jót is temetjük, a csalódott utókor az újrakezdés fortinbrasi lehetőségével sem számolhat.

Az utókornak a kaposvári produkció embertetemei fölött fenségesen tipogó flamand hercegnő jut, mint az újrakezdés záloga. Így kell elhagynunk a nézőteret, és nem lehetünk meglepettek. A rendező, Mohácsi János folytonos játékteremtése (a szünetben is folyik egy néma játék a színpadon), melyben az armány egymásba illő és simán gördülő fogaskerekei között megelevenedik a szerelem, inkább siralmas mint felemelő valóság. Mohácsi a darabot lecsupaszítja egy valóságizűbb, maibb történetre anélkül, hogy a schilleri sztori csorbát szenvedne. Jaroslav Hasek írásait és Puky József fordításait hívja ehhez segítségül, s ily módon már a játék nyelvezetével megalapozza azt az ellentétet, mely az öldöklő, véres tragédia s az ehhez vezető kisstíflű, mégis rettenetes tragikomikus játék között feszül. A szárnyaló szavak és körmondatok banálissá válnak már csak azért is, hogy minden kulcsfigurától elhangzanak a különböző szituációkban. Senkinek sem bízhatunk az őszinteségében. Mégis úgy kell viszonyulnunk mindehhez, ahogyan Mohácsi H. D. Thoreau Walden című művéből vett mottójával sugallja is nekünk: miközben józanabb perceinkben csak a valóságot nézzük, s a nemes, szép gondolatok hazugul csengenek, sőt dühfite-nek. (Hát hol élsz te, a holdba? — kérdezik verkliszzerűen egymástól a szereplők), természetünk valamely gyarlósága foly-tán szívesen képzelgünk. Képzelünk egy helyzetet, melyben mi is képzetté válunk. De mi már okosabbak vagyunk — hisszük mi

Kétszáz év múlva

Képzetté válunk, avagy az Ármány valóban ármány, a Szerelem valóban szerelem?

— a kaposvári Csiky Gergely Színház bemutatója —

nézők — az ámítás csapdáját elkerüljük és ébren tartjuk magunkban a gyanút: soha, sehol, semmilyen körülmények között nem bukkanhatunk már az emberi nagyság, a lélek szárnyalásának a nyomára. A miller lujzák és ferdinándok elvesztették Rómeó és Júlia örök lehetőségét a boldogságra, az ő haláluk sokkal groteszkebb és keserűbb annál, hogy a katarzis lehetőségével megajándékozhasson bennünket. Kár, hogy dramaturgiailag elsikkadt a szülők esetében ugyanez a momentum. A tisztelt-tudó kispolgár szánalmas lázadása is megérdemelte volna a groteszk hangsúlyt. A von walterok és wurmok gonosztsága pedig már nem jellemezhető III. richardi mélységekkel. Ezeket a szánandó kisszerűségeket kinevetheteti velünk a rendező, de tragikus érzetünk mégsem évül el. Ez utóbbit mintha nem hinné el nekünk és magának sem Mohácsi János, ezért az alapvetően ötletes és finoman lehatárolt mai „áthallásokat” (a kort is áthelyezi a XX. század első harmadára) minduntalan megterheli vitatható színházi effektusokkal. A dinamikus, szerves játék elég támpontot nyújt az értelmezéshez a túlfokozott gegek nélkül is. Így nem látom értelmező „többletét” annak, hogy Ferdinánddal egy púpozott evőkanál mérget vetet elő papírzacsokból és ugyanez érvényes a westernes verekedések és pisztolypufogtatások dömpingjére is. Erőtlenül „fityegett” az általam látott előadáson a produkciót bevezető nézőtéri előjáték. A svejki kiskatonák beavató játékának szándéka érthető, de csaknem funkciótlan. Ez utóbbit azonban sikerült közömbösíteni olyan

ragyogó színházi pillanatokkal, mint a tárgyi bizonyítékul használt 16 mm-es film a két fiatal szerelméről, ahol is a vetítővászon látottakra minduntalan rávetült a két cselszövő (miniszter és titkára) árnyéka. Vagy a látványában zseniális víziósorozat, amelyben Ferdinánd, mint rémálmában vergődő ember, egyre kétségbeesettebben ismer rá Lujzájára a szerelmeskedő párokban. A rendezés két fő érdeme, hogy majdnem sértetlenül hagyta a dráma cselekményét, s a folytonosan előrelendülő sorsgépezetben nem szenvedtek csorbát a jellemek sem; minden különösebb ráerőszakolás nélkül viselik magukon a maiság bélyegét a szituációkkal együtt. A színészi játék, a díszlet és a jelmez egységes hatása a kaposváriaktól megszokott magas színvonalú volt. Nagy-Kálózy Eszter lujzája biztonságos, tömör alakítás. Egyesítette magában az emberi méltóságot a kegyenc-növel, s érzelmeinek kamaszos törekénységét, ösztönösen végzetes tisztaságát ferdinánddal és wurmmal való viszonyában. Sztarenki Pál szenvedélyes ferdinándja körül izzott a levegő, de higgadság hiányában néha hamis hangok is keveredtek a megformálásba. Csákányi Eszter kegyencnöje számtalan árnyalatát föl tudta mutatni a kiszolgáltatottságnak és a kegyvesztettségtől való félelem nyomorúságának. Bezerédy Zoltán (von walter) miniszterelnöke pontos rajza az aljasságnak, Csapó György miniszteri titkára, a mindenre képes szolgálékú aljasságnak. A szülők (Lázár Kati, Gyuricza István) a lehetőség szerint megpróbálták a legtöbbet nyújtani, de a dramaturgia egy kicsit ellenük „dolgozott”. Mohácsi János ellen viszont a polgári színjátszás tradícionális gicse, még ma is sok helyütt szilárdan működő heroizmusa „dolgozott”; mégis sikerült a darabot működő, hiteles gyilkos játékra átültetnie, anélkül, hogy a schilleri alap-gondolat halhatatlanságát tiszteletlenül félredobta volna. Mondhatnánk remekművekre remekmű a válasz. Felmentést nem adhatunk, bár be kell látnunk, 20. századi metéelyeinktől nem szabadulhatunk. Mi halandók vagyunk, s halhatatlant már nem alkotunk. Mit is mond H. D. Thoreau üstfoltozó antihóse az akasztófa árnyékában? „Mondják meg a szabóknak, ...ne felejt-senek el bogot kötni a cernára, mielőtt varrni kezdenek.”

Nagy Márta

Középkori francia vidámságok könyve

Ha jól értem a költőnek a fordításhoz csatolt meglehetősen karneváli jegyzetébe foglalt szavait, akkor a JATE kiadójának első, valóban nevéhez is méltó vállalkozásával az 1948-ban Cserépfalvi Imre által megjelentetett, majd (immár mások által) bezűzott, így ma már elérhetetlen, híres fordítás került újra a könyvesboltokba. A papírkötésben is tekintélyes kiadvány, Kass János borítójával, Bodnár János Faludy-portréjával, a szemnek kedves szedésével, kevéske sajtóhibával, és csak néhol hibás folyamatos szerzői lábjegyzeteivel a vidéki magyar könyvkiadás előtt eddig elérhetetlennek tűnő *külsínbéli* teljesítmény. A *fordítói* teljesítmény (mely olvasmányélményként bizonyosan nem marad el a felülmúlhatatlan Határ Győző-féle Tristram Shandy fordítástól) részletes elemzésére már csak azért sem ajánlatos kitérni, mert ezzel nem csekély kaján örömet szereznének a hírhedten filológia-ellenes jeles szerzőtársnak. Egyébként Rabelaist fordítani vélhetőleg alig kisebb *megpróbáltatás*, mint mondjuk a FINNEGANSS WAKE-et.

Remélhetőleg, (legalábbis Mihail Bahtyin Rabelais-könyve óta — Francois Rabelais művészete, a középkor és a reneszánsz népi kultúrája. Moszkva, 1965.; Paris, 1970.; Budapest, 1982.) a magyar olvasóközönség kifejezetten vágyakozik a teljes magyar fordításra. Míg az eddigi kísérletek: Komor András fiatalok számára kiadott átdolgozása (Franklin, 1928.), Kemény Katalinnak a 30-as években készült, Faludy által halkan lesajnált Gargantua-próbálkozása, meg Benedek Marcell szemelvényei nem hoztak túl nagy kedvet az olvasáshoz — Faludynak valószínűleg a neve is elegendő.

Rabelais-val egy olyan szerző jelenik meg magyar nyelven is, aki nélkül nem csupán a népi kultúrára irányuló kutatás, meg a kultúrában a karnevált és a nevetőt kereső kérdésfeltevés, de egyáltalán a regény-műfaj teljes története is súlytalan és érthetetlen. Emellett pedig Rabelais a félelem nélküli beszéd, az ünnepre hangolt világkép, az enciklopédikus tájékozottság olyan teljességét valósítja meg, mely azokban a korokban is maradéktalanul példa, ahol az *agelastusok*, a nevetés kivételes jogait el nem ismerők látszanak uralkodni.

Ki is fordíthatta volna tehát más, mint az a szintén most hazatérő költő, aki magát mindig is *Anarchos*znak, a dipszódok királyának szerette látni: Faludy György, a Zabolátlan, a szomjasak uralkodója. Soha nem tudta igazán eltitkolni, hogy magát a

Rabelais — Villon — Cervantes — (zárójelben, de nem félénken: Shakespeare) — Sterne sorba tartozónak érzi, fordításával tehát saját előtörténetét tette teljessé és érthetővé. Mindazonáltal az a megoldás, hogy magát nem csupán fordítóként, de szerzőtársként nevezi meg, helyénvalóbbnak tűnne a Villon-köteteken: ott teljesebbnek bizonyul azonosulása értelemszerűen adódó előképével.

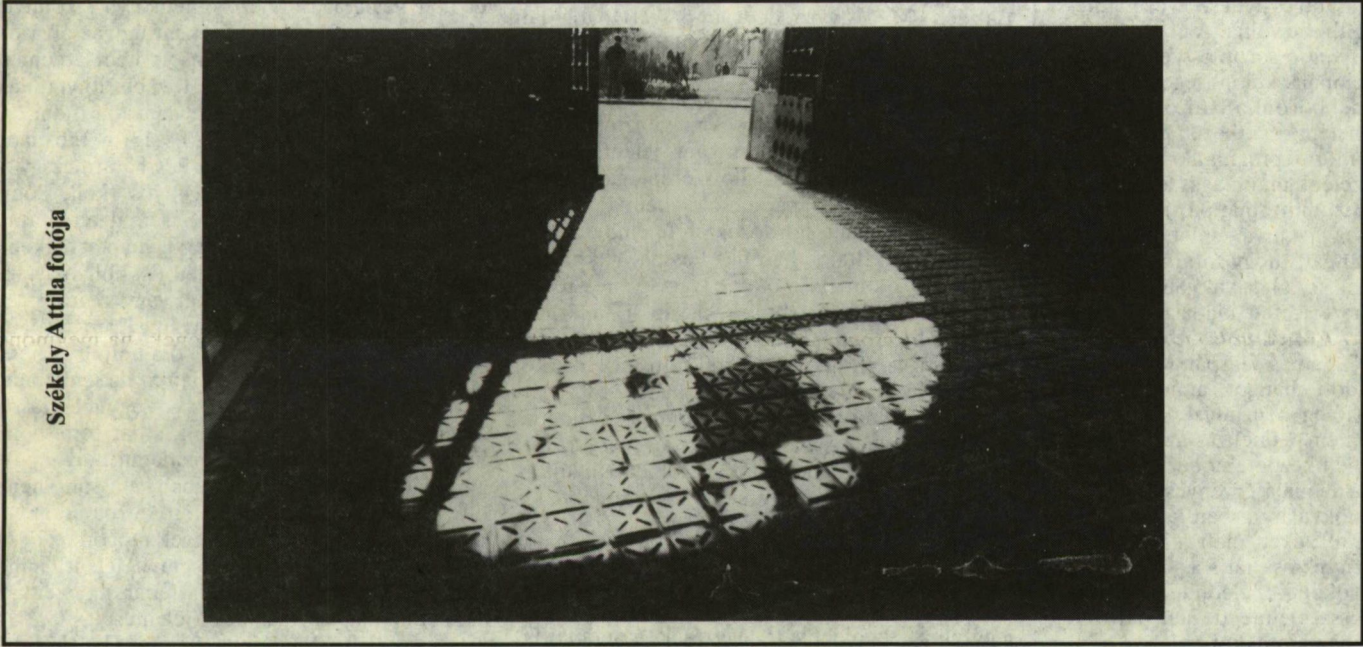
Tehát: szép kötetben alkotó és fordító kivételesen szerencsés találkozása. Örömröket azonban (stílszerűen) mégis egy *ültás* teszi teljessé. Julien Barnes szerint 1989 márciusában a Liberation című újság sürgette, hogy a női jogok francia minisztere „*a nemi gyűlölködés nyilvános szítása*” címén tegye indexre az alábbi műveket: Pantagruel, Hardy Lidércfény-e, Baudelaire költeményei, Kafka összes művei, A Kilimandzsáró hava és a Bovaryné. Bár a hír valószínűleg fiktív, annyi bizonyos, hogy Rabelais annak idején olyan következetességgel rendezkedett be a szemérem réseiben, a sírok és a genitáliák, a gyomor és a pokol bugyraiban, a groteszk testfelfogás, az anyagi és testi „lent” titkaiban és ezek nyelvében annyira otthon volt, hogy ha Európa csinosabb népeinél Flaubert tettestársának tűnik, akkor nálunk talán Nádas Pétert segítheti abban, hogy az olvasók a civilizációs alaptiltások és bomló tabuk birodalmából is valódi irodalomra számíthassanak.

A valóban eredménynek számító Rabelais — Faludy kötetnek talán leginkább emiatt vannak (vagy legalábbis lesznek) elévülhetetlen érdemei a magyar (fordítás)irodalom történetében, melyben Mikes óta élen járnak a külhonban élő, vagy belső emigrációra kényszerített magyar írók. Közöttük *nem utolsó* Faludy György, de még a hazatérők öröme és a zabolátlanok közismert vaksága sem indokolhatja például a fordítói jegyzet azon, argumentálatlan kijelentését, mely szerint „az egyedül Rabelaishoz hasonlítható Arisztophanészt még nyelvünk legnagyobb mesterének, *Arany Jánosnak sem sikerült jól átültetnie.*” (444.1.)

Karneváli hangulat ide, filológusgyűlölet oda, én erre (Faludy *szavaival*) „Egy kukkot sem akarok szólni, hanem kizárólagosan jelekkel és gesztusokkal kívánok társalkodni.” (111. l., lásd még: I. könyv, XIX. fejezet: Mint kapta le körméről Panurg a kézzel-lábbal disputáló anglust?)

(Szeged, JATE Kiadó, 1989. 458. l.).

Szilasi László

Székely Attila fotója

Kulcsár Szabó Ernő, Németh Gábor vagy Nádas Péter írásainak ismeretében mi mással is kezdődhetne egy lapszemle, mint önmaga meghatározásával? Látszólag mi sem könnyebb ennél: a lapszemle kiemeli az általa választott lapokból a legfontosabb gondolatokat és ismerteti, esetleg kommentálja azokat. És azzal, amit választ, amit fontosnak tart, egyúttal létre is hoz a megjelent lapok cikkeiből egy képzeletbeli folyóiratot vagy legalább ennek a tervét. A lapszemle vezérfonal a rengeteg új cikk labirintusában — bár feltehetően csak annak, aki írja. A szakmában mindenki ugyanazokat a termeket látogatja, csak legfeljebb máshol időz el szívesebben. Ha a fent említett szerzőknél például, akkor azok őt a posztmodern diskurzus kellős közepébe vezetik. Kulcsár Szabó új elméleti elgondolásait teszi közzé a posztmodern, és az azt megelőző korszakok meghatározásával kapcsolatban. (Kortárs). Az általa ajánlott korszakoláshoz (a klasszikus modernség, a történeti avantgarde és a posztmodern) a szóhoz, a jelhez való viszonyulás történeti változásai szolgálnak alapul. Az ő teoretikus megállapításait illusztrálja szinte Németh Gábor Időzített narancsa (Alföld), és Nádas Péter előadása Az égi és a földi szerelemről (Holmi): az előbbi a történet elmondásán túl az adott történet keletkezésének és megalkotásának történetét és alakulásának lehetséges módozatait is elénk tárja, sőt még azt is, hogy „mi volt a szerző szándéka” („Írok, hogy legalább amíg olvasod, addig ne gondolj másra.”); Nádas pedig mielőtt a szerelemről szólna, meghatározza a szerelemről való szólás lehetséges nyelvét, követve ezzel a platoni bölcsességet — is („Én először azt akarom elmondani, hogy miképpen kell beszélnem, s csak aztán akarok beszélni.”). Ebből a kérdéskörből vezet át Bacsó Béla gondolatmenete, amely a filozófia mai esélyeit latolgatván a „végső eszme igézete” helyett az új kezdetek felé fordulást ajánlja (Hiány, jan. 17.) Vajda Mihály írásához, amely a filozófus és a politika viszonyát kutatja Martin Heideggernek a nemzet-szocializmushoz és Lukács Györgynek a kommunizmushoz fűződő kínos kapcsolatát elemezve („Mondja, Lukács elvtárs ... mindazok után, amit 12 éven át a Szovjetunióban átélt, ... hogyan volt képes rá, hogy eladja ezt a rendszert a magyar értelmiségnek?”; 2000). A Lukács-problémához szólva Hévizi

Fele más lapszemle

Ottó megállapítja: „Lukácsnál ... a politikai-taktikai mérlegelésen túl nincs «külön» etikai megfontolás, hiszen saját eljárásának logikája szerint maga ez a mérlegelés etikus.” (Hiány i. sz.) Innen, az etikumtól aztán megint több ajtó nylik, az egyik például Balassa Péter Salamov-recenziójához a végső helyzet irodalmáról (Magyar Napló, jan. 12.). A sort azonban nem folytatom, mivel a lapszemlének a legfontosabb írások „kima-zsolásán” túl azt is meg kellene szemlélnie, hogy a már említett képzeletbeli folyóirat összeállításánál a meglévők közül milyen elveket követne vagy mi az, amit például egyáltalán nem tenne. Essen tehát néhány szó a szerkesztői elgondolásokról is — most inkább negatív példák kapcsán.

Különös helyzet állt elő az Alföld januári számában. A szám első része, a szépirodalmi anyag azt a hatást kelti, mintha a Nappali ház állandó szerzőgárdája jött volna át vendégszerepelni, magukkal hozván a szellemi rokonuknak tekintett Krasznahorkai Lászlót. A lap második felében, a „társadalomtudományi” részben ezzel szemben Mensáros László ’56-os debreceni szereplését idézi fel, Czine Mihály pedig az útkaparó munkásból lett egykori kiscgazdapárti politikust, Hegyesi Jánost méltatja. Ahelyett, hogy a két rész írásait minősíteném, inkább arra szeretném irányítani a figyelmet, hogy a kettő nem tesz ki egy egészet, hiszen nem világos például a *Vérfarkast* író Garaczinak mi köze lehet a paraszti nyugalomvágyról elmélkedő Czine

Bevezetés

Bevezetés, bizony az már volt nekünk, *megvolt*, amennyiben sikeresen fel/felvételiztünk valamelyik intézménybe, amelyben felsőoktatást élvezhettünk azután, míg kézhez nem kaptuk a sikeres befejezést tanúsító, meglehetősen esztétikátlan okmányt. Bevezetéssel kezdődött minden tárgy, amúgy fundamentalistán, hogy álhassék majd rajt az tudományoknak büszke vári, miként Krasznahorka ha volna valahány.

Sejtették e szellemdús bevezetések a gondolkodó embert, melyek mögöttük állottak, a szocialista tanúgy vezényszavát követve feltehetőleg haptákban, s olyannyira igyekeztek sejtetni, hogy meglátni nem is volt lehetséges őket. A szecska, a zagyva, a doktrí'NA!, a melasz, a magyar viasz, a kontár, a dogma és a kétséghez nem férhető holnap szorgosan falta, sőt a mi időnkben már emésztette, hanem már azon is túl volt, mi meg éppen *benne*, az elmúlt évezredek minden szellemi teljesítményét, eredjék az Istentől vagy embertől, legyen az bölcsélet, história, természettudomány vagy művészet. Egykalap. EZ VAN — szólt a bevezetés, a többi MI vagyunk, végcél és korona, minden kételynek sírja, minden kérdésnek kivégzőosztaga.

MI EZ?

Mi ez — kérdezi Karl Jaspers. *Ez* Karl Jaspers: Bevezetés a filozófiába című, 1950-ben írott könyvecskéje. *Ez* Karl Jaspers kérdése, ebben a könyvben, melyben azt állítja, hogy *ez* a kérdés, melyből és ahonnan és amiből a filozófia ered. *Ered* és nem *kezdődik*, mert a kezdet *nem tudható*, sem a filozófiában, sem a világban, sem az emberiség történetében. Csak az eredetről beszélhetünk, csak az eredetet kutathatjuk, a kezdet nem fedi fel magát, nem szólal meg, a kezdet néma.

A Bevezetés a filozófiába Jaspers filozófiájának összefoglalója is, miközben a filozófia történetének sajátos interpretációja és értelmezése. Sajátos, mert *saját*. Az, amire biztat. Kommunikáció a filozófiáról, a filozófiában, a filozófiával. A feltétlen parancsról, az emberről, a világról, a hitről és a felvilágosodásról, az ember történetéről, és magáról a filozófusról. *Ez* tehát könyv, mindezekről.

Jaspers szerint Isten a szabadságban és a szeretetben nyilvánulhat meg az ember számára — szólott volna „bevezetőnk” szabad szája, ha fordított volna figyelmet, ilyen jaspersszerű apróságokra. Előtte az *egésznek* képe lebegett (nem is tudta, hogy rokona így az egzisztencialista, szubjektív idealista jasperseknek — tesszük hozzá, hogy ezen jelzőkkel kellett volna kököveznie tehát a saját pokolba vezető útját is), így nem minden filozófusnak szentelhetett külön mondatot. Pedig még igaza is lett volna. Istenről, szabadságról és szeretetről *beszél* Jaspers. A transzcendensről és az örökkévalóról. Arról az önmagunkról, aki szenved, de panasz nélkül, aki kétségbeesik, de önmagát nem adja föl, aki megrázkódik, de össze nem roppan. Függetlenségünk nem lehet teljes, össze vagyunk kötve a világgal, alaptermészetünk a gyöngeség és esendőség, függetlenségünk támogatásra szorul. De, ezt, *tudhatjuk*. Tudhatunk erről. Tudhatunk magunkról. Járhatunk a filozófiának abba az iskolájába, amelyről Jaspers beszél. Ahol nem hangzik el: *ez van*, ahol minden mondat után ott áll: *nem tudom*. Csak tartok *felé*.

Mert a *feltétlen parancs* lehet halál és lehet kegyelem. Ezért gondolkodom. Nem tudom.

Balog József

Mihályhoz, mint ahogy az sem, hogy a két interjú (Mensárosé, a helytörténeti, és Krasznahorkaié, az irodalmi) miképpen hozható egymással „dialogikus viszonyba”. Úgy jelenik meg itt egymás mellett két generáció, két problémavilág, hogy még csak nem is érintik egymást, és a szerkesztésben ez így nem a különböző értékekre való érzékenységet tükrözi, hanem a tudat-hasadást.

Nem követném a Magyar Napló utóbbi két számának (jan. 12., jan. 19.) példáját sem. Ezeket olvasva ugyanis kénytelenek vagyunk megállapítani, hogy az ÍRÓK LAPJÁban fogyatkozni látszik a szépirodalom, és azt a keveset, ami van, nem is a legjavából válogatták: figyeljük a Parti Nagy Lajos — Tóth Béla vagy a Márton László — Csák Gyula párhuzamokat. (Amit pedig Reményi József Balassa Péter „szerkesztői ünnepe”-nek nevez, az író társadalom megmozdulása és lázas sietséggel írt cikkei a romániai forradalom kapcsán, az nem más, mint — tisztelet a kivételnek — újságírói blöff, ami sem az eseményhez, sem az írókhoz nem méltó.) Amíg azonban a Magyar Napló a szépirodalmi rovat esetében egyáltalán nem következetes a minőségelv érvényesítésében, és inkább a minél nagyobb teljesség demokratikus igényét helyezi előtérbe, a Közírás rovat esetében már egyáltalán nem igyekszik olyan aggályos pontossággal kimérni a „különböző nézetek” arányát.

A Kulin által hangoztatott függetlenség, pártok fölöttiség, az ÍRÓK LAPJA elnevezés mögül egyre kivehetőbbnek tűnik elő az „irányvonal”. Ami természetesen nem volna baj, hiszen miért ne lehetne egy szerkesztőnek politikai alapállása, miért ne szimpatizálhatna valamely párt filozófiájával, és miért ne jeleníthetné meg meggyőződését a lapjában is. (A Hiány például nyíltan meg is mondja, hogy ő kicsoda: szakmailag társadalomtudományi, eszmei pozícióját tekintve pedig szociálliberális lap.) A baj csak ott van, ha a függetlenséggel takarózva nem mondjuk meg, hogy kik vagyunk. Valamilyen szellemi irányzattól mindenki függ, hiszen elsajátította, kiválasztotta magának. A függetlenség az irodalmi és társadalomtudományi profilú lapoknál valószínűleg csak annyit jelent: a szakmát szolgálni és nem valamely pártérdeket.

Mikola Gyöngyi

Árnyékok

(A rózsaszín léggömb kipukkad?)

A Magyar Szocialista Pártot szemmel láthatóan megroggyantották a televíziós és belügyi botrányok. Mikor e sorokat írom, még nem tisztázódtak a mögöttes személyi összefüggéseket rejtő kulisszatitkok. Nem tudni, hogy politikai botránnyá terebélyesednek-e majd az események. Bármilyen legyen is azonban a leleplezések kimenetele, minden bizonnyal a gyanú árnyéka lesz a legnehezebb ellenfél, mellyel az MSZMP-nek a politikai ring hárommenetes összecsapásában (népszavazás – választási előcsatározások – választási kampány) meg kell vívnia. Nem sokkal a második harmad vége felé, a választási kampány küszöbén az MSZP olyan öklöző benyomást kelti, aki kettős fedezékbe szorulva kénytelen állni az ütések, s már-már csak abban bízik, hogy derekasan állva ellenfele jól kiszámított rohamait, *tisztes vereséget* szenved. Ebbéli reményei érthetőek, végtére is egy *kiütés* hosszú és kényeszer „pihenésre” kárhoztatná a szocialistákat. A „nulláról indulni” kockázatát pedig egy magára valamit is adó párt nem vállalhatja.

Csábító lenne találgatásokba bocsátkozni a lehallgatások várható utóhatásai és az MSZP lehetséges választási eredménye közötti összefüggéseket illetően, de úgy vélem, már a párt jelenlegi helyzetének értékelése sem igényel különösebb magyarázatot. A Népszabadság január 16-i vezércikkében Fodor Gábor — a sors fintora, hogy újfent hivatkozhatok rá — rátapintott a lényegre, midőn a „krízis” állapotát diagnosztizálta. Fodor cikket azért tartom említésre méltónak, mert osztom a párttag (!) szerző ama véleményét, miszerint az MSZP válsága fejeződik ki abban, hogy a szocialista kormány és politikuskok körüli botrányok *nem váltották ki* a párt tagságának „egekig” csapó morális felháborodását. Márpedig a tagok felháborodása az, amely — függetlenül a tényektől! — úgy tisztázhatja a gyanúba keveredett politikusaik szerepét, hogy a párt rosszabb esetben se veszítse el a társadalom maradék bizalmát. A tisztító vihar azonban elmaradt. Várat magára. Csak hogy a mai politikai helyzetben az egyébként is fogatkozó *bizalmi tőke* elherdálását egy ambíciózus párt nem engedheti meg magának. Az MSZP-sek tízezer tagja mégis él ezzel a luxussal — tehát válság van. Hiba lenne azonban az okokat az elmúlt hetek történéseiben keresni. A válság első jelei ugyanis már *október első felében* jelentkeztek, s *decemberre* már szembeötlő volt az „intenzív helybenjárás”.

A Szocialista Párt mind ez ideig képtelen volt átlépni önnön „emeszempés” árnyékát, pedig a *reformkörök Szegeden kezdeményezett mozgalma* megcáfolni látszott a természet törvényeit. Az *Ellenzéki Kerekasztal üdvözlő távirata* májusban még azt sejtette, fából igenis lehet vaskarikát csinálni. E, történelmileg talán egyedülálló (eséllyel kecsegtető) kísérlet sikere valójában nem a „fundamentális-ták” erőre kapó ellenállásán múltott. *Sokkal inkább az ún. reformerök (reformkori mozgalom és reformelit) közötti kompromisszum határozta meg a pártválsághoz vezető későbbi fejleményeket.* A jó nevű „nagyemenőkkel” nem rendelkező reformkörök és a *mozgalmi bázis híján* a Demokratikus Magyarországért Mozgalommal operáló (Nyers, Pozsgay, Németh, Horn fémjelzte) reformelit kölcsönös bizalmatlansága és egymással való kacérkodása végül is a *reformelit előtérbe kerülésével* végződött. A reformelit *domináns* szerepe mindaddig érthető, míg a Grósz-vezette konzervatívok háttérbe szorítása, a kerekasztaltárgyalásokon való és a jövőre nézve sorsdöntő részvétel biztosítása (Fejti felváltása Pozsgayval), ill. a pártnak a *kisebbségi* reformkörök által és akár pártszakadás árán történő elfoglalása volt a tét. Ebben a harcban a reformkörök augusztus végére *elérőtlenedtek.* Erejükből már nem telt arra, hogy az *önmagja társadalmi tekintélyét egyre inkább túlbecsülő* és ezért a kerekasztal-tárgyalásokon (főleg a pártvagyon és a munkásörtség kérdésében) *rosszul* taktikázó reformelitet *elensúlyozza.* A demokratikus ellenzék *növekvő bizalmatlanságára rövid idő alatt* a „reformkommunisták” elleni általános támadásba fordult át. *Bár az elsősorban a reformelit ellen irányult, az amőgé felsorakozott reformkörök szükségszerűen elindultak a marginalizálódás útján.* Nem utolsósorban azért, mert képtelenek voltak élni a kínálkozó lehetőséggel, hogy a radikális szociálliberális ellenzék és a reformelit közötti *úrt* kitöltés. Arra, hogy a két pólus között *közvetítsenek,* azért is szükség lett volna, hogy minél nagyobb *játékter* nyíljon számukra — *kedvezőbb körülményeket* teremtve egyben az utóbb MSZP-ként megszületett párt-embrióknak. Marginalizálódásukat siettetve az is, hogy *szinte teljes mértékben* azonosultak a reformelitnek az ősi elnökválasztására építő *stratégiájával,* miközben túlságosan is a belső harcra, az állampárt szétverésére koncentráltak. Mi sem jellemzőbb, mint az a *messianisztikus várakozás,* mely az októberi kongresszust övezte. A reformer tagság titkon abban reménykedett, hogy

a *megváltó kongresszus egyetlen* aktuussal, szinte a varázsütés erejével teremti új és a társadalom által elfogadott, hiteles pártot.

Máig érthetetlen számomra, hogy a reformkörök miért nem készültek fel arra, hogy a nem (vagy kevésbé) kompromittálódott és *realitásérzékkel* bíró konzervatívabb párttagok nagy számban fognak átáramolni az új pártba. Ez a *személyi kompromisszumokban* is jelentkező váratlan (?) fordulat valósággal letaglózta a reformszocialistákat. A sokak számára *elfogadhatatlan* személyi kompromisszumok *kiábrándítólag* hatottak. A *radikális reformszocialisták egy része át sem igazolt az MSZP-be.* Helyzetértékelésük elhibázott volt annyiban, hogy a kongresszus sivár valóságából, s nem a kongresszus *utáni* szituációból indultak ki. Optimista (átigazolt) társaik, a Reformszövetségbe tömörült párttagok így nem tudták „gatyába rázni” a „szedett-vedett” új pártot. Gyanítom azonban, talán fel sem merült bennük, hogy meg *kell* csinálniuk a maguk „buliját” — azaz *szükség* van egy, az új pártban belüli „második forradalomra”.

Október közepére világossá kellett volna válnia, hogy az MSZP politikai és ideológiai tagoltsága egy *mielőbbi rendkívüli pártkongresszus* összehívását követeli meg — decemberben vagy legkésőbb január első felében. A második kongresszus lett volna hivatott arra, hogy 1. a személyi kompromisszumokat programok és alternatívák kölcsönös engedményekkel járó megegyezésévé oldja fel; 2. tisztázza az erőviszonyokat a platformok között; 3. feltárja a párt „csendes többségének” beállítódását és elvárásait; 4. a még az MSZMP bélyegét magán viselő (a pártba való belépéshez elegendő) pártprogramot újraértékeli, s választópolgárok megnyerését célzó és az összes platform által felvállalható *választási program* kereteit kidolgozza.

A pártban belüli viszonyok tisztázását a realitások markánsabb és nyílt szervezeti kifejeződése is elősegíthette volna. A platformoknak az egymással való soron összeegyeztethetetlen koncepcionális különbségeket feltételező, de pártdeklarációkban *frakciók*ká válása azonban nem következett be. Holott a radikálisokat tömörítő pragmatikus-liberális „jobbszárny” közelebb érzi magát a szociálliberális ellenzékhez, mint saját pártja baloldali nyárhoz. Persze ez fordítva, a baloldalra is igaz, különösen amiatt, hogy soraikban megtalálhatók olyanok is, akik valójában a régi MSZMP egy korszerűsített kiadásában gondolkodnak. Jól érzékelteti a helyzetet, hogy a „neokonzervatív” Tamás Gáspár Miklós értetlenségének adott hangot amiatt, hogy egyes radikális (főleg pénzintézeti) reformcsoportok miért nem lépnek át az SZDSZ-be... Ezzel szemben kezdetektől az *elbizakodott* reformelit stratégiája érvényesült a pártban belül. Az elnökválasztásban látták azt a hídfoállást, előre tolt éket, mely a kényszerű visszavonulás után biztosíthatja a sikeres szereplést a választásokon. Az elgondolás éppen-séggel nem volt rossz, eleinte, de nem párosult az időközben rohamléptekkel változó mindenkori helyzet komoly elemzésével. A reformelit, úgy tűnik, *lebecsülte* a már dübörgő, sikeréhes és „fejeket” követelő radikális ellenzék erejét. Beteljesedtek Tölgyessy Péter reményei, aki a kezdődő népszavazási kampányt megmosolygó Nyersre és Pozsgayra utalva magabiztosan jelentette ki Sopronban, hogy „szeretném letörölni ezeknek az uraknak az arcáról a mosolyt”. A szocialistákat végül is az mentette meg a nagyobb kudarcától, hogy a radikális ellenzék az „overkill” („túlgyilkolás”) fegyverét is bevetve, menet közben az MDF és a nemzeti centrum ellenében új frontot nyitott. Az elemző számára megdöbbentő volt az a hanyagság, ami az MSZP hozzászólását jellemezte. Ha a reformelit nem erőlteti *minden áron* az elnökválasztást, még időben és emelt fővel szállhatott volna ki a küzdelemből. A nagy négyes (vélt) karizmája, nemzetközi hírneve és a nyugati hatalmi körök bizalma azonban nem pótolhatta a szocialisták kampányának gyermekbetegségeit. Képtelenek voltak kihasználni az ellenzéki kampányban rejlő viszonylag nagy támadási felületet — hiányzott a szakértő apparátussal végzett naprakész hír- és propagandaelemzés. A TV és a Rádió vitáiban felkészületlen és tájékozatlan személyekkel képviseltették magukat, a viselkedést és megjelenést illetően nem tudtak (és azóta sem tudnak!) előrukkolni a maguk magyarbálintjával és petőivánjaival...

A népszavazás és (ezzel) a *reformelit kudarc* után nem volt meglepő a kormány egyes tagjainak nemzeti-technokrata mezben való függetlenedése, amit a pártvezetés *alternatív politika* hiányában nem tudott kivédeni. Az októberi mulasztások abban is jelentkeztek, hogy a reformelit nimbuszának árnyékában nem nőhetett ki magát profi politikussá a vezető garnitúra *második vonala,* így a magára maradt (főleg vidéki!) társaság tehetetlenül és *érzékletlenül* sodródik az árral — talán egy pártszakadás irányába...

Löffler Tibor

A valóságteremtő képzelet poétikája

„Élni annyi, mint másnak lenni” [...] „Képzeletbeli világom mindig az egyetlen valódi világ volt számomra” [...] „Soha nem tettem mást, csak álmodtam. Soha nem törődtem igazán mással, csak belső életemmel.” Ezeket a gondolatokat Fernando Pessoa portugál költő (1888—1935) vetette papírra, s hogy mennyire komolyan gondolta, amit leírt, azt saját élete és költői tevékenysége mutatja a legjobban. E különös költő nyugtalan képzelete ugyanis három *kitalált* költőt hívott életre: Alberto Caeirót és „tanítványait”, Ricardo Reist és Álvaro de Campost, akiket külön életrajzzal ruházott fel, egyedül rájuk jellemző művészi hajlamot és filozófiát dolgozott ki számukra, riportokat készített velük, s akikről az éles szemű Roman Jakobson még azt is kiderítette, hogy nem *teljesen* különböző nevek, a fonémák szintjén igenis van köztük hasonlóság. S ez még nem is minden: amint azt szorgos filológusok kiderítették, Fernando Pessoa e három kitalált költőn kívül további másfél tucat szereplőt teremtett meg a semmiből; ezek egyike, a prózaíró Bernardo Soares, a költő „félhateronímja” írja meg a *Kétségek könyvét*, a modern nagyvárosban élő kisember szorongásainak megindító ábrázolását.

S hogy itt nem valamiféle delíriumos ábrándozgatásról van szó, hanem nagyon is tudatos alkotómunkáról, azt jól bizonyítja az a levél, amelyet Pessoa néhány hónappal halála előtt írt barátjának, Adolfo Casais Monteiro-nak: „Egy nem létező kisebb társaságot hoztam létre. Mindezt rögzítettem a valóság formaöntő présébe. Fokoztam a hatásokat, megismertem a baráti kapcsolatokat, hallgattam magamban a vitákat és az eltérő véleményeket, s mindebben, úgy tűnik, én voltam mindenek a teremtetője, és mindenki között a legkevésbé jelen.”

A *Kétségek könyve* olvasójának erről a tudatos világteremtő erőfeszítésről óhatatlanul Balzac jut az eszébe, aki látszólag hasonló módon hozta létre regényvilágának szereplőit, és időnként hajlott arra, hogy hús-vér embereként kezelje őket („Ma este Daniel d’Arthezzel vacsorázom” — így Balzac. „Ma Álvaro de Campossal fogok beszélni” — figyelmezteti ismerőseit Pessoa.) Ám ez a hasonlóság megtévesztő. A kifinomult idegrendszerű, érzékeny, magányos Pessoa-tól mi sem áll távolabb, mint a harsány és magabiztos Balzac, aki imponáló magabiztossággal jelenthette ki több mint kétezer főből álló szereplőgárdájának legfőbb uraként és parancsolójaként: „En egy egész társadalmat hordozok a fejemben.” Ha valakihez egyáltalán hasonlít Pessoa, akkor már inkább A. Blondel *Az ökör* c. regényének főszereplőjéhez áll közelebb: a kisvárosi tanárhoz, akinek állandóan működő, eleven fantáziája színes csillogással, lüktető étellel tölti meg szürke, unalmas, eseménytelen napjainak monotonitását. De ez az összehasonlítás sem lenne jó: Blondel regénye ugyanis vidám könyv: jó szórakozást, néhány órányi kellemes kikapcsolódást nyújt az olvasónak, aki magára ismer a főszereplőben és szívesen azonosul vele. Pessoa könyve ezzel szemben mérhetetlenül szomorú, lehangelő, felkavaró olvasmány.

Miről is szól? Látszólag összefüggéstelen naplójegyzetek, szubjektív feljegyzések, gondolatok, fantáziálgatások laza szövevénye, amelyeket — egyhangú munkájának ellensúlyozásaképpen — egy szürke kishivatalnok vet papírra. Konkrét helyzetek, helyszínek, szereplők elevenednek meg a kötet lapjain: Lisszabonban vagyunk, a század húszas-harmincas éveiben; a város Douradores nevű utcájában dolgozik egy kopott irodában a feljegyzések készítője, Bernardo Soares. Megismerjük főnökét, Vasques urat, sokmindent megtudunk életkörülményeiről, munkájáról, kishivatalnok létének mindennapjairól; még egy munkatársa is megjelenik időnként, aki inkább csak zavarja azzal, hogy kizökkenti álmodozásai-ból. Mert ez a szürke kishivatalnok csak akkor él igazán, ha álmodozhat: a valóságos világ egyhangúsága, unalmas eseménytelensége elviselhetetlen volna számára az álmok, az álmodozás lehető-

sége nélkül. „Különböző személyiségeket teremtettem magamban. Állandóan személyiségeket teremtek. Minden álom, amint álommá lesz, azon nyomban egy másik személyben testesül meg, és ez az illető álmodja meg az álmodat, nem én. Eleven színpad vagyok, ahol különböző színészek lépnek fel és különböző darabokat adnak elő.”

Pessoa maga vallja be egy helyütt, hogy félhateronímja, Bernardo Soares mindig akkor jött elő, amikor „fáradt vagy álmos volt, ennél fogva nem lehetett gondolkodási és mérlegelő képességének teljes birtokában”. Mert Pessoa könyvének van egy mélyebb rétege is. A *Kétségek könyve* ugyanis nem egyszerűen az egyre jobban elidegenítő nagyváros nyomozató, sivár környezetében élő, elmagányosodott szürke kisember szorongásairól, magányáról, mindennapi „konfliktushelyzeteiről” szól elsősorban; akkor talán nem lenne annyira nyomasztó. Hanem a magányosságról, az elidegenedettségről, a szorongásról, a „világban-benne-létről”, a kilátástalanságról, a tehetetlenségről, s mindezek egyetlen lehetséges „ellensúlyozásáról”, a szürke valóságot megéspítő, kiszínező álomról, álmodozásról. Ez az állandó álmodozás ébrenlét és fantáziálgatás határán azonban korántsem veszélytelen játék.

Mert Bernardo Soares agya veszélyes gép: úgy működik, mint egy öngerjesztő gondolat-előállító automata, melyet ha egyszer beindítottak, többé már nem lehet leállítani, szüntelenül termi-termeli a gondolatokat, összesmosva mindent mindezzel, s végül már nem valamiből valamihez vezető gondolatokat állít elő, hanem pusztít és öl: eszelős állhatatossággal teszi fel újra a filozófia legáltalánosabb, *végős kérdéseit* miközben ő maga is pontosan *tudja*, hogy ezekre a kérdésekre nincs és nem is lehet válasz. Nem azt képzelet el, mi lenne, ha... (amint azt Blondel regényének tanár hőse teszi), hanem pontos diagnózisával, kíméletlen következtetés-láncolataival szinte megsemmisíti az olvasót. Az egzisztencialista filozófia kétségbeejtően pontos — *mert metaforikus* — leírása ez a könyv: ezért nem lehet egy ültő helyben végigolvasni, ezért nem nyújt könnyű szórakozást, s ezért érzi időnként úgy az olvasó, hogy ezt vagy azt a gondolatsort nem érdemes tovább vinnie, nem szabad tovább folytatnia, mert egy ponton túljutva már nem fog tudni ép tudattal visszajutni a valóság(osság) hétköznapi világába. Az örület, a megőrülés határmezsgyéjére kerültünk. Nagyon magányos (kell, hogy legyen) az ember, ha ennyire élesen, ilyen kifinomult érzékenységgel képes megfigyelni percek-órákon át teljesen jelentéktelen (?) dolgokat: az ablaküvegen lefutó esőcsíkokat vagy az íróasztal sötétbarna lapjának faerezetét. Egy ilyen út vége, a legvégűs konklúzió — Sartre óta tudjuk — nem is lehet más, mint a *semmi*. „Senki, de senki nem vagyok” — írja Pessoa-Soares — „egy megírásra váró regény szereplője vagyok, s bár soha nem léteztem, tűnékenyen és formátlanul bolyongok egy olyan valakinek az álmaiban, aki soha nem volt képes megformálni”. Furcsa paradoxon, hogy a Pessoa által kitalált nevek mögött az *övé*, az *egyetlen igazi* portugálul annyit jelent, mint „személy”, „ember”, „valaki”, „bárki”, „senki” (latin etimonja, a *persona* első jelentése: „álarc”)! Igaza van egyik fordítójának, Somlyó Györgynek: ha volt valaha *nomen*, amely valóban *omen* is, akkor ennek a különös költőnek a neve bizonnyal az.

Az óév utolsó, az újév első napjainak megdöbbenően szép olvasmányélménye volt a *Kétségek könyve*. Pál Ferenc pontosan, szépen adja vissza az eredeti szöveg bonyolult felépítését, metaforikus nyelvezetét. Kár, hogy a sok tipográfiai hiba (betűkihagyás, betűfelcserélés, elválasztási hiba stb.) — mennyiségből már-már minőségbe csapva át — lerontja az alapvetően és mindenképpen pozitív összképet.

Albert Sándor

Fernando Pessoa: *Kétségek könyve*. Válogatta és fordította: Pál Ferenc. Kráter Kiadó, Bp. 1989, 171 old.

Buksz

Valamikor december közepén a Helikon Könyvesboltban voltam véletlen fültanúja a boltvezető (vagy helyettese) és egy jól szituált úriember üzleti afférjának. Ez utóbbi, táskájából, amúgy férfias szerénységgel vette elő az „árut”, miközben a hölgy, pillantást vetve arra, néhány pontos, feszültségoldó mondattal — „tudja, az éves keret” rugta ki őt.

A szőbanforgó úriember csak úgy, mellesleg, művésztörténész, a szakma ismert jelese, az affér tárgya, az „áru” a BUKSZ volt.

Az üzlet nem kötöttet meg.

Kár. „Üzletfelek”, és én, akaratlan fültanú egyként éreztem magunkat kényelmetlenül. A szerepzavar miatt. Külön-külön való, személyes, (megengedem: talán nyárs-) polgári énünk ugyanis azt súgná, ha művésztörténész, hát művésztörténész, no jó, legfeljebb szerkesztő, de hogy salesman?! Azzal nem tud mit kezdeni.

Pedig ezekben az erodálódó időkben (o tempora!), midőn már a kétféyes-népszabadságos Szabó László is a Szabad Európa budapesti szerkesztősége megindulásának tiszteletére adott fogadáson eszi a kaviáros szendvicset (o mores!), mondom, ezekben a nehéz időkben van csak igazán szükség mértékadásra, józanságra — jelesül a Budapesti Könyvszemlé erejére, hogy ezzel a kör be is záruljon.

Első száma után ítélni meg egy folyóiratot, (kár, hogy *csak*) negyedévi szemlét, több mint könyvnyelvesség. Arról inkább, milyennek képzelném én a Bukszt.

Először is olyan, amelyik megéri a hetvenforintos árat. Úgy értem, amelyik megszólalja. Ahogy ez az első. Ha ugyanis eddig hezitálni lehetett, vajon érdemes-e befektetni a Redl Károly-féle középkori esztétika-antológiába, most, Geréb György írása után egyértelmű a nem. Például.

Aztán szeretném a Bukszt amolyan kamaszosnak, frivolnak látni: ahol szabad merni szólni, vitriolosan akár, Hankissról, Berend T. ról, Hamvas Béláról, vagy a magyar néprajztudomány jelenlegi, felettébb sanyarú állapotáról, tiszteletkörök, rangidősség, kikényszerített háromlépésnyi távolságok figyelembevétele nélkül.

Aztán szeretném, ha a Buksz irigylésre méltó függetlenségének később is a szakmai hozzáértés jelenlené a hitelét: a saját korlátok el- és felismerése, de a korlátokon belüli teljes belakottsága, a „miénk” tudata, a mit akarunk és mit nem köztölti pontos distinkciójáé.

Szeretném, ha a Buksz későbbi számai is legalább olyan jók lennének, mint ez az első.

Egyébként a lap a Helikon Könyvesboltban, a Deák téren továbbra sem kapható. (Szegeden a Móra Könyvesboltban kapható a Buksz.) (A szerk.)

(—ő)

Állóháború, melyben hallgatnak a műzsák

— Interjú Gregor Józseffel —

— Többször esett szó közöttünk az interjúról: mi indította arra, hogy most szóljon meg?

— Az utolsó lökést a január 22-i tanácskozás adta, mely a városi tanács megbízott elnökénél folyt le. Mielőtt ezt elmondanám, érdemes beszámolni azokról a lépésekről, amelyek előtte történtek. Ezek alapján válik ugyanis világossá, hogy mi, színháziak tehetetlen sakkfigurák vagyunk egy olyan játszmában, amelyet nem Kaszparovok, hanem amatőr sakkozók vívnak. A december 11-i „hírhedt” vb-ülés után volt egy társulati ülés. Előtte értesített egy újságíró, hogy az egyik színész Nagy Lászlót lemondásra fogja felszólítani, majd megkérnek engem, hogy vállaljam el a színház vezetését az évad végéig. Mit szólok ehhez? En felajánlottam segítségemet, de két feltételem volt: egyrészt visszahozni a Független színpadosokat, s kötelezni őket az elmaradt előadások megtartására, másrészt, Rusztot megbízni egy rendezéssel, anélkül, hogy a főrendezői pályázat érvényétől eltekintettem volna. A vészhelyzetben tehát hajlandó voltam erre a lépésre, de amint visszaáll az eredeti állapot, lemondtam volna. A társulati ülésen senki nem állt fel, én viszont igen. Követeltem, vegyék vissza a felmondott színészeket. Pár nap múlva behívtak a tanács művelődési osztályára vizsgálatra, melyet Tóth Csaba vb-tag kérésére indítottak. Kijelentettem: Tóth Csabának személyesen akarom elmondani a véleményemet. E vizsgálat felelőssé tette a színház vezetését és személy szerint Nagy Lászlót a kialakult helyzetért. Tóth Csaba jelenlétében azt válaszoltam, hogy Nagy László megbízatását most visszavonni, amikor főrendező sincs, teljes összeomláshoz és még nagyobb káoszhoz vezetne. Úgy tűnt, érveimet mindenki elfogadja. Január 22-én délelőtti ismét behívtak Pál Tamással, Jachinek Rudolfal, Nagy Lászlóval, Mentés Józseffel, Ruszttal, Krámerrel egyetemben. Ismertették a vizsgálati jegyzőkönyvet, melynek lényege: Nagy Lászlónak rengeteg hibája van, de örülünk, ha a színház túléli a főrendezőváltást. Nagy László tehát 1992-ig igazgató marad. Tóth Csaba, aki korábban azon a véleményen volt, hogy hibáival is jobb egy igazgató, mint az igazgatónélkülség, most levélben visszavonta ezt, s kérte Nagy László azonnali hatályú felfüggesztését. Krámer György volt még hasonló állásponton. A tanácskozás vége felé megkérdeztem Müllerné, hogy milyen megoldást fog javasolni a vb-nek, s hogy meddig kell még hertené kétszer bejárákálnom, teljesen értelmetlenül. Válaszként elővette dr. Tóth Károly előterjesztését, melyben az áll, hogy a vb haladéktalanul mentse fel Nagy Lászlót, Nikolényt pedig nevezzék ki az évad végéig igazgatónak. Továbbá vb-ülésein döntsenek egy közös intendatúra létrehozásáról, melyben integrálódna a színház prózai és operatársulata, a szimfonikus zenekar és a szabadtéri játékok. Az Intendáns Nikolényi lenne. A zárórészben az írás hivatkozik

rám és Pál Tamásra, mint akik előzetes tárgyalás alapján egyetértettünk az integrációval. Na ez itt szemenszedett hazugság! Nikolényivel beszéltem telefonon, de sem azt nem közölte, hogy igazgató szeretne lenni, sem azt, hogy a közeljövőben ilyen változtatásokat tervez. Részleteiben máig sem ismerem a koncepcióját.

— Müllerné megismertette ezt önökkel?

— Megtette volna, de én elhárítottam, hiszen nem az a lényeg. Az a lényeg, hogy másodszor is felhasználják a nevemet, holott semmihez nem adtam hozzájárulásomat. Ez kísértetiesen hasonlít Ruszt november 4-i cikkére. Nem értem, Tóth Károly miért nem győződött meg erről? Egy alkotmányjogász színházi koncepciót nyújt be...

— ...mint tanácsstag tette...

— ...mindegy, akkor sem értem, hogy pontosan az integrálni kívántakat nem értesítik előre. Ezért mondom, hogy sakkfigurák vagyunk. S ez mit sem változtat azon, hogy itt egy irak—iráni állóháború folyik.

— Kit és milyen felelősség terhel emiatt?

— Ruszt egy csatát kezdeményezett, s ezt neki egyedül kellett volna megvívnia. Alapvető igazságokat mondott el, de rossz időzítésben. Ha évad végén teszi ezt, egy szavam sem lett volna, hiszen én is hasonló okok miatt távoztam annak idején Szegedről. Bár egyedül mentem, és nem züláltam szét a színházat. Ugyanakkor tudom, hogy ekkora hibát csak egy nagyformátumú ember tud elkövetni. Nem véletlen az sem, hogy a magával vitt emberek a próza tehetséges fiataljai, szakmailag elsőrendűek. Biztos vagyok azonban benne, hogy mesterük presszionálta őket. En elképzelni sem mertem volna, hogy a tagozatomat ilyen választás elé állítsam. Amikor engem Győrben megkerestek, hogy vállaljam el az opera vezetését, kértem, hogy a társulatnak legalább a nyolcvan százaléka erősítse meg ezt. Ezek után fogadtam el a kinevezést. Ezen túlmenően évenként igényt tartok a megerősítésre. Ha Ruszt végre elvállalja a folytonosan kínált főrendezői posztot, tisztább maradt volna minden. Most dolgoznánk és nem háborúznánk!

— Ez kétségtelen demokratikus hozzáállás. De miért nem érvényesülhetett mindez a próza esetében? Biztos, hogy csak a cikk miatt, hisz a társulatin egész célirányosan törekedtek egyesek a helyzet lehetetlenné tételére?

— Ezen a ponton lép be az igazgató felelőssége. Ha az igazgató előre pontosan felméri, hogy az általa biztosított autonómiával ki tud élni, és ki fog visszaélni, be sem következett volna mindez. Ha mégis, akkor én köteleztem volna a fiatalokat a folyamatos játékra és türelmet kértem volna tőlük a helyzet tisztázásáig.

— A sakktablán változatlanul ponthelyzet van. A pályázati határidő lejárt. Egyetlen értékelhető pályázatot Ruszt nyújtott be. A tanács hosszabbított, Nagy László marad és a tanács február ötödikéig várja valakinek a pályázatát. Miközben Ön is és mások is arról beszélnek, hogy a

színvonal megőrzése és az évad folytonossága érdekében vissza kell venni a színészeket, ők Ruszttal együtt lekerülnek a sakktabláról. A másik lehetőség; Nagy László marad és Ruszt pályázatát is elfogadják. Nem tudom hogyan oldható fel az ellentét közöttük.

— A tanács várakozását nem értem. Az idő valóban sürget, nemsokára itt a szerződtesések ideje. Ugyanakkor Rusztnak teljesen igaza van abban, hogy hiteles, hozzáértő ember legyen a színház élén is. Most már olyanná fajult a helyzet, hogy Nagy László után sem lesznek paradiomsai állapotok. Ki vállal fel ezek után bennünket? Olyan személyre van szükség, aki nem pozíciót lát a posztban, hanem alázatot és szeretetet. Örülünk, ha nem hullanak szét a tagozatok!

— Hol ez a hiteles ember? Nevezzen meg egyet!

— A tanácsnak a kezdet kezdetén lázasan kellett volna ezután kutatnia. Az állóháborúért, azért, hogy rajtuk röhög az egész ország, leginkább ők a felelősek. A vészhelyzetben pedig szánalmasan kapkodnak.

— Nem lehetne újra érvényt szerezni az Ön „félórás” igazgatóságának?

— Most már nem. A tanács tétlenül szemlélt, hogy mindenki elvérezzen a csatában. A színházban hisztéria uralkodik, már nem merném garantálni Ruszték visszajövetelének a megszavazását.

— Nikolényi koncepciója, véleményem szerint egy kapaszkodó a tanácsnak. Mit szólna Ön a „kettős igazgatáshoz”? Külön a próza, külön az opera és a balett. Nincs inténdans, nincs pénzügyi veszekedés.

— Ez nagyon jó lenne. Titkon ilyen megoldásban reménykedem én is. A lényeg, hogy a fejünk fellett sem a tanács, sem Tóth Károly, sem senki ne döntsen. A színházvezetés rendbetétele a mi feladatunk. Nikolényt és Nagy Lászlót is gyanúsan szemléljük a városban. Mindkettő hitelét veszített ember. A vb is megszavazza a feketét is, a fehéret is. Ez a színház az ország állapotait tükrözi.

— Akkor hogy kellene rendbehozni a színházat? Tudtommal a jelenlegi igazgatónak nincs erről elképzelése, ezért kértem Önt. Mi lesz, ha kénytelenek lesznek elfogadni Ruszt pályázatát?

— Ha a társulat szabályos szavazása, a vb korrekt elbírálása eredményeként Ruszt lesz a főrendező, abban nekem vagy másnak vétója nem lehet. Örömmel vetem alá magamat a többség akaratának, de garanciákat kérek Ruszttól!

— Tehát mi az, ami az Ön számára teljességgel elfogadhatatlan?

— Az, hogy a fegyverek zajában hallgatnak a műzsák. Az, hogy nevünkkel visszaélnék, s ki tudja milyen érdekekből, az ismeretlenség homályából irányítják a tanácsot. Az, hogy képesség nélkül, tehetségtelen emberek ülnek a kulcspozíciókban. Így soha nem lesz rend! Félek, hogy az opera is szétszilárdodik! Ha rövidesen nem változik a helyzet, visszaadom operavezetői megbízatásomat. Operanékesi hivatásomban is rendkívüli módon gátol a háború, s az idegeimnek sem tesz jót.

Nagy Márta

Bemutatkoznak a képviselőjelöltek

Előző, január 22-ei lapszámunkban Király Zoltánnal, képviselővel, s mint azóta tudjuk az MDF képviselőjelöltjével beszélgetett munkatársunk, Újszászi Ilona. Az interjúban szó esett Király népszerűségéről, terveiről és mostani jelöltségéről. Mondhatjuk tehát, vele

megkezdjük, s most folytatjuk a különböző pártok képviselőjelöltjeinek bemutatását. Alább a Szabad Demokraták Szövetségének két jelöltjével kívánjuk önöket megismertetni, hogy az elkövetkező hetekben biztosan választáshassanak a különféle pártok jelöltjei közül.

Rozsnyai Bálint

— A magyar szocializmussal egyidős vagyok, 1944-ben születtem. E korjelei iskolai tanulmányaimon is nyomom követhetők: az általános iskolában igazgatókat, aki korábban cserkész volt, eleinte „Lengyel pajtás” megszólítással illettük, az 1956-os forradalmat követően „igazgató úr”-ként tiszteltük, ’57-től kezdődően pedig igazgató elvtárs lett a megszólítása.

Középiskolásként a Szentendrei Ferenceseknél tanultam meg, az általános iskolával ellentétben, hogy a dolgok nevükön nevezhetők, s ott senki sem kényszerült véleményét és nézetét „bújtatni”, ellenkezőleg nyugodt lélekkel vállalhatta.

1969-ben végeztem az ELTE angol—indológia szakán, majd szabadúszóként végeztem a munkám. 1972-ben kerültem a JATE angol tanszékére. 1980-ban lettem tanszékvezetője. 1983-ban költöztem Szegedre. Zsombón élek a családommal.

Nem voltam úttörő, nem voltam tagja sem a KISZ-nek, sem az MSZMP-nek. Úgy vélttem, a szocializmus néven működtetett rendszer nem teszi lehetővé az etikus közszereplést, ezért az ilyenfajta tevékenységemet egy szűkebb körű emberi közösségben (például család, munkahely) fejtettem ki. Jó néhányan persze ebben az elítélt rendszerben is politizáltak, s vállalták a meghurcoltatást. Én úgy gondoltam, tanárként

képviselhetek bizonyos, általam fontosnak tartott értékeket, akkor is, ha ezek államilag nem „dozták” magatartásformák.

A Szabad Demokraták Szövetségét az értékek nyílt vállalása és hirdetése jellemzi, másféle beszédmód, mint amihez az állampolgár szoktatva volt. Tevékenységüket és elképzeléseiket már korábban is alkalmam volt megismerni minthogy az angolszász eredetű liberalizmussal rokon politikai elveik már csak szakmám miatt is közel állnak hozzám, így szegedi megalakulásukkor némi tájékozódás után tagjukká lettem.

A Szabad Demokraták Szövetségének megválasztott felkészését nem azért fogadtam el, mert a politikai pályát tekintem karriernek. Továbbra is a tanári-tudósi tevékenységemet tartom elsődlegesnek, de kétségtelen, ezt fel kellene függesztenem ahhoz, hogy esetleges megválasztásom után képviselőként teljes felelősséggel láthassam el a munkámat.

Mára olyan változások történtek társadalmunkban, hogy úgy tűnik, a nagyobb közösségekben is etikusán politizálhatunk, képviselhetünk értékeket, így erkölcsi kötelezettségem arra késztet, hogy lehetőségeimtől és képességeimtől telhetően felmutassam és átadjam ezeket az értékeket.

Képviselői tevékenységemet az SZDSZ-program alapján végezném, mert

azt teljes mértékben elfogadom. Ez a program ugyanis nem a választásokra készült, hanem a demokratikus ellenzék 10 éves küzdelmes tevékenysége során alakult ki. Képviselőként bizonyos kérdéseket nagyobb hangsúllyal emelnék ki: így például mindenképpen fellépnek a budapesti-vidéki (I—II. osztályú állampolgárok) megosztottság ellen. Budapesten életem le életem egyik felét, s magam is tapasztaltam az állampolgárok ilyen szempontú megosztottságát. Egy korszerű európai országban nem lehet ilyen fajta megkülönböztetés, hiszen liberális esélyegyenlőség létezik. Ez a különbségtétel szellemileg is bénítólag hat az országra. A tudomány nem lehet vidéki és pesti, csak tudomány lehet, mint ahogy szabadságjog is csak egyféle lehet. Természetesen nagy súlyt helyeznek az oktatás- és tudománypolitika korszerűsítésére és fejlesztésére — szakmából és foglalkozásomból adódóan.

A képviselőjelöltséget azért vállaltam, mert olyan országban szeretnék élni, ahol én mint egyén rendelkezem magam fölött, szabad állampolgárként, ahol az állam vagy annak pártja nem tolatkzik be a magán- és a szakmai életembe. Képviselőként tehát ennek érdekében ténykednék.

— gr —

Jankó Attila

1957-ben születtem, matematikát tanultam — de végül szabadúszó segédszociológus lettem.

Nem akarom most jelenlegi nézeteimet és azok kialakulásának folyamatát leírni. Ezek megismerhetők az elmúlt években megjelent cikkeimből. Van viszont egy kéziratom, az 1981. március 19-én, a JATE aulájában elmondott beszédem szövege, amit akkor az egyetemi küldöttgyűlés jegyzőkönyvéből is kihagytak — ugyanakkor hosszú évekig tartó „foglalkoztatási tilalomra ítélték” miatt. Ez volt eddigi pályám legfontosabb fordulópontja. Azt hiszem, itt az utolsó alkalom, hogy (kissé rövidítve) kinyomtatassam. Kérem, vegyék figyelembe: 1981 elején írtam. Tudatosan vállalt (ál)nai-vitása sikertelen önvédelmi kísérletemről is tanúskodik.

*

Tisztelt küldöttgyűlés! Arról kívánok szólni, amit tudommal „kettős kötés”-nek neveznek a pszichológiában: a hirdett és oktatott eszmények és a valóság disszonanciájáról.

Néhány példa: Léteznek bizonyos könyvek, amelyekkel kapcsolatban már nincs különösebb ideológiai kifogás, sőt, hallgatolagosan az általános műveltség részei — csak épp lehetetlen elolvasni őket. Tipikus példa Huxley „Szép új világ”-a. Az Egyetemi Könyvtár katalógusában is szerepel, legutóbb 1946-ban adták ki, tehát elvileg kölcsön-

nözhető — de mindig kihöngnek (mit képzél ez?!!) amikor keresem.

1979. augusztus 20-án a televízió (amelynek tágabb értelemben vett népbütitő funkciójáról most nincs időm szólni) ünnepi kívánságműsorában előadták Örkény István „Az óbudaikre” c. novelláját — néhány szó híján. A teljes szöveg: „De azután már ő maga nevetett a legjobban rajta, hogy nemcsak a gyerekeit látta duplán, hanem a Gellértheget is, és azt hitte, hogy Magyarországon két Nőszövétség, sőt, két párt létezik.” A vége maradt le. Ha valamit, Örkény egyperceseit nagyon sokan olvashatták, sokezer ember kaphatta föl a fejét: „Még mindig itt tartunk?” (...)

Két éve a „tudományos szocializmus” tanárunk lelkesen érdeklődött, ki látta az „Angi Vera” ill. „Ménészgazda” c. filmeket. Erre én megpróbáltam vázolni egy sejtésemet: az ötvenes évekkel foglalkozó írások és filmek föltűnő szaporodása valószínűleg azt a célt szolgálja, hogy csökkentsen bizonyos, később felhalmozódott társadalmi feszültségeket. Tanárom egyszerűen nem értette, miről beszélek... A harmadik próbálkozás után — a helyzet már nagyon kínos volt — elhallgattam. Jó fél évvel később egy társaságban valaki izléstelenül sokat humorizált valamiféle téglákról. Akkor jöttem rá: tanárnom valószínűleg nem merte megérteni, miféle manipulációs szándékról be-

szélek. Ugyanis ő egy kezdő oktató volt — és lehet, hogy én csak egy jószándékú marha vagyok, de ott ült még 13 számúra ismeretlen hallgató... (...)

Nemrég vitába keveredtem a JATE egyik professzorával, a városi MSZMP vb-tagjával. Végül ő megkérdezte: „Föltétlenül »politikussá« kell tenni minden egyetemistát? Hiszen csupa aljából nem állhat egy társadalom?” — És itt viszszatértünk az első példához; ő is Huxley terminológiáját használta, föltételezve, hogy ismerem a könyvet, amit nem szabad a kezembe adni. (...)

A jelenlegi helyzet az, hogy az egyetemi hallgatók döntő többsége átesve a marxista tárgyak oktatásán és a „mozgalmi képzésen” felszínesen politikussá és mélyen apolitikussá válik. Ezen azt értem, hogy tudja ugyan a tananyag megkövetelt minimumát, a fontosabb külpolitikai eseményekre is emlékszik egy ideig — de a mélyebb tájékozódás, az elemzéssel való próbálkozás vágya nem él benne, sőt, sokszor az őt is érintő társadalmi problémák sem érdeklik. (...)

Nem hinném, hogy hozzászólásom magas, „elméleti” szinten mozog, de az elmúlt hónapokban hallott „viták” során elhatároztam, hogy nem használok a „tartalom”, a „forma” és ehhez hasonló divatos kifejezéseket. Ugyanis nemcsak a „forma” ürült ki, hanem már a szavak is. Ezért folytattam a főnti „esopusi mesék”-hez.

Jankó Attila

Brnói: keserű pohár

Nem palástolhatom elfogódottságomat, midőn soraimmal e dicső kocma házába lépek. Pártos vagyok biz én, hiszen ez az a hely, ahol szerkesztőségünk kicsiny kollektívája leginkább ebédjét elkölteni szokta, míg a szigorú áremelések át nem kergettek bennünket az előfizetési étkeztetés pénztárcánkat némileg kímélő sátra alá. Az utóbbi két évben viszont legalább háromszázszor fordultam meg a Brnói sörözőben.

Abban bízom csak, hogy elfogultságomat némileg ellensúlyozza igen széles körű tapasztalatom: alig hiszem, hogy éttermi kritikának ágyaztak már valaha ily gondosan.

Mondom, évek óta járunk ide, mégis minden alkalommal kíváncsian, gondterhelten sóhajtással kezdem böngészni az étlapot: mit egyek? Igazi ínyenc nem csupán azért veszi kézbe az étek sítókák katalógusát, mert el akarja dönteni, hogy mit kérjen. Szemével legalább végigélvezi az összes fogást, gondolatban mindent végigkóstol, latolgatja mit rendeljen. Csak durva ízlésű és elvakult ember rendel mindig mindenütt rántotthúst. Aki valamicskét is ad magára, minden alkalommal kedvéhez, éhéhez, alkalomhoz illőt választ. Elszántabb ínyencek esküsznek, hogy döntésüket nagyban befolyásolja az időjárás — különösképp a páratartalom —, délelőtti munkájuk jellege, s talán a szerelmi élet is.

A Brnói nem ad lehetőséget hosszas, alapos merengésre. Étlapja rövid. (És velős, írnam, de ez a csemege itt nem kapható.) Egy söröző jellegű helyen elég bableves, a szokásos rántottak és néhány különlegesség. Itt például a marhapörkölt knédliivel, a morvai húsos káposzta, a brnói bélszínfilé (mustárosan, kirántva), vagy kedvencem a Lehasovics szelet, melyben egy-egy máj-, sonka-, és sertéshúszeletet együtt rántanak ki. Esteli beszélgetés és sörivás mellé jól csúszik a finom húsos kifli, mely gyakran kapható. Gyengébb kosztosoknak és hölgyeknek pedig bizvást ajánlható a sajtos sonkaszelet rántva, majonézes zöldborsóval. A kínálat tehát kielégítő, s egyenletes. Az étlap hosszú idők óta változatlan, s általában minden rajta szereplő étel kapható is. Az ételek minősége kisebb ingadozásokat mutat. Az adagok emberesek, és legtöbbször zsírosak. A Brnóiba általános köret egyfajta zsírban vagy olajban úszó krumpli. Előfordult, hogy a majonézes zöldborsó erjedt volt, a Lehasovics meg egyik alkalommal erősen angolosra sikerült: csorgott belőle a vér. A fogások azonban, ha hagynak is némi kívánnivalót, általában élvezhetők.

Sajnos ez a kocma is szenved egy meglehetősen krónikus betegségben: nincs csapolt sör. Illetve igen-igen ritkán. S noha értem, nem akar szállítani a cseh fél (fél?), meg hogy van üveges, de akkor: mitől a neve? Hogy „Söröző”? Nem is beszélve arról, hogy egy korsó 22 forint, az üvegesből meg a legolcsóbb is 35. Ja, az árak kedvezőek, még húsáremelés után is — egy kivétellel — kétszámjegyűek. (Az árak lapzártá előttiék.)

Ami itt kritikán aluli, az a kiszolgálás minősége. Egy pincér ebédidőben nem is győzi. Az ember elüldögélhet akár egy fél órát is a nagy faasztal mellett, nem szolgálják ki. Azonkívül az itt felszolgálók viselkedése a barátságosság legkisebb jelét sem mutatta. Egyikük (középkorú, köpcös) rendíthetetlen faarccal tűrt mindent. Egy időben haragudhatott ránk; úgyenesen szolgált fel többfogásos ebédek utánunk érkezett kisebbfajta IBUSZ-csoporthoz, anélkül, hogy akár egy pikolónyi sört elénk állított volna. Azóta „megbékélt”, de érdektelensége mit sem változott. Másikuk (magasabb, barnás), számomra elrettentő szokása, hogy odajön, és félig fordul felénk, úgy hallgatja a rendelt. Mintha azt mondaná: „Na, mi van, mi a fene lesz?” A pincéreknek még az érdektelenségnél és az udvariatlanságnál is idegesítőbb tulajdonsága, hogy állandóan rohannak. Mire az ételt rendelem, már megy el, a salátát pedig már a terem túlsó végéből hallgatja. Nagy kár, hogy nem kedvesebb emberek szolgálnak föl! Azaz egy mégis van! Egy idősebb, fekete úr, aki rendes esetben szakács ugyanott. Micsoda különbség! Vele lehet tréfálni, mosolyogva kérdezi, mit innánk; szól hozzánk! Ha ő teszi elem, már nem is tűnik oly zsírosnak az a krumpli, nem bosszankodom a hiányzó csapolt sör miatt (a hiány okát is ő mesélte...) vendégnek érzem magam. Ilyenkor még a kávé is itt szoktam meginni. (Az itt kitűnő, van hozzá tejpor, sőt egy időben még csokipralinét is adtak!)

Nemrég lehetett, úgy egy éve — ő mesélte azt is, hogy, a Brnói nemsokára bezár, valami Holstein(?) sörözőt csinálnak belőle. Csillag bűtorokkal, „úri” közönséggel, s persze jóval borsosabb árakkal. („Egy vendéglőben ne az árak legyenek borsosak, hanem a tokány” — köszönettel C. J. mestertől.) — mondtuk resignáltan. Aztán nem történt semmi, szerencsére a Brnói marad jó kis olcsó kocsmának. Maradjon is. A pincérrel majdcsak elbánnunk, kifizetjük a drágább sört, s hátha a zsírt leitatják majd kissé!

(lucullus)

Megrendelőlap

Név:

Lakás:

.....

Megrendelem a

**SZEGEDI
EGYETEM**

című hetilapot példányban.

Az előfizetés díja 1990. január 8. — 1990. március 31. között 12 lapszámra + postaköltség:

213,60 forint.

A megrendelőlapot borítékban az alábbi címre kérjük feladni: **Szegedi Egyetem Szerkesztősége**
6721 Szeged, Dugonics tér 12.

Az USA felsőoktatása finanszírozásának néhány kérdése az 1980-as években (mozaikok)

A felsőoktatás rendkívül szorosan összefügg az Egyesült Államok gazdasági fejlődésével és fejlettségével kétoldaltól is. A fejlett gazdaság sokkal többet költhet felsőoktatásra, ugyanakkor ez utóbbi hozzájárul a gazdaság és társadalom további jelentős fejlődéséhez. Az USA gazdaságfejlettségi fokát jelző mutató, az 1 főre eső nemzeti termék az 1930-as évek végén 500 dollár körül alakult, ugyanakkor Nyugat-Európa 300–400, Magyarország pedig 120 dollár. A második világháború alatt az USA jelentősen meggazdagodott és így még az 1960-as évekre is színvonala több mint kétszerese volt Nyugat-Európának. Igaz viszont, hogy 1987-re már Nyugat-Európa csaknem felzárkózott. Nyilván ezek a körülmények meghatározzák a felsőfokú oktatás mind mennyiségi mind minőségi vonatkozásait. A nemzetközi viszonylatban használatos mennyiségi mutatók között igen fontos helyet foglal el a hallgatók arányára vonatkozó számadat.

A felsőfokú oktatásban résztvevők aránya az adott (18–22) korcsoportban (1985)

USA	57%	Ausztria	26%
NDK	30%	Japán	29%
Franciaország	40%	Anglia	22%
Portugália	11%	Magyarország	15%
Törökország	6%	Svájc	18%
Indonézia	4%		

(Tények könyve 1989. 622. oldal. Nemzetközi Statisztikai Évkönyv, 1985. 352. old.)

A fenti táblázatból azt látjuk, hogy az USA szintje közel kétszerese a nyugat-európai és a Japán hallgatói aránynak. Ezt ma már gazdaságfejlettségi különbség nem indokolja, hanem néhány Európától és Japántól eltérő sajátosság. Egyik ilyen sajátosság, hogy nagyarányú (5,2 millió) a részidejű hallgató (PART TIME) (Stat. Abstract 1988. 145. old.), valamint igen jelentős a lemorzsolódás. A táblázat másik érdekes információja, hogy a korcsoportnak 25–30%-a az, tehát ez az optimum, amely részt vesz a felsőoktatásban. Ez az arány az utóbbi évtizedben már nem nőtt jelentősen.

Az USA felsőoktatásban résztvevő hallgatók létszámának alakulása (beiratkozott hallgató) millió fő

	1960	1970	1980	1985
Állami egy.	2,11	5,8	9,4	9,4
Magán egy.	1,46	2,1	2,6	2,7
Összesen:	3,57	7,9	12,0	12,1

(Statistical Abstract US 1982—83, 159. old. Statistical Abstract US 1988. 145. old.)

Az adatok azt mutatják, hogy 25 év alatt a hallgatók összlétszáma kb. 3,5-szeresére nőtt. Ezen összlétszám-növekedésen belül az állami egyetem hallgatói létszáma kb. 4,5-szeresére, a magánegyetemek hallgatói létszáma csak kétszeresére. Az állami egyetemek hallgatói létszámának e gyorsabb növekedése igen valószínű — később látni fogjuk — a magasabb magánegyetemi tandíjakkal van összefüggésben.

Az USA felsőfokú oktatási intézményeinek finanszírozása 1985-ben mrd dollár

Bevételek	Összes	Állami egyetem	Magán-egyetem
Folyó összbevételek ebből	92,4	59,7	32,6
Tandíjak — egyéb díjak	21,2	8,6	12,6
Állami adomány	41	35	6
Egyéb saját keresményajándék	30	11	14

(Statistical Abstract of US 1988. 146. old.)

Az adatok sajnos 1985-re vonatkoznak (ma 1990-et írunk), az abszolút számok változtak, de a különböző főbb arányok nem. A táblázatot átgondolva azt látjuk, hogy az egyetemek bevételei itt is 3 fő csoportra oszthatók, (úgy mint az angol egyetemekenél).

A hallgatók szüleinek, valamint az állami hozzájárulására és az egyetemek saját keresményeire és talán ide sorolható bizonyos alapítványok, ajándékok stb. (Bár lehetne esetleg azt külön is venni.)

Mint az logikusan következik az egyetemek jellegéből a magánegyetemen az állam hozzájárulása viszonylag alacsony, kb. 20%-a az összbevételnek — de itt is van. A tandíj itt a bevétel kb. 40%-át teszi ki. Az állami egyetem esetében az állami hozzájárulás több mint 50%, a tandíj aránya azonban csak kb. 13%.

Kiadások (legfőbb tételek) mrd dollárban (1985)

	Összes	Állami egyetem	Magán-egyetem
Folyó kiadás összesen	89,9	58,3	31,6
Oktatásra (fizetések)	28	20	8,4
Kisegítő vállalatok	20	11	8

(Statistical Abstract USA 1988. 146. old.)

Az egyetemeknek igen sokfajta kiadásai vannak, amelyet nem célszerű itt részletezni, hanem csak néhány főbb tételt. Oktatói fizetések alakulását, bérarányokat, és egy viszonylag hosszabb távú egyetemi egyéb költség alakulását.

Oktatói fizetések — bérarányok (bruttó)

átlagos évi (10 hónap) fizetések 1000 dollárban

	1970	1980	1987
Állami összesen	13,1	22,1	35,8
Professzor	17,3	28,8	45,3
Docens	13,2	21,9	34,2
Adjunktus	10,9	18,0	28,5
Gyakornok	9,0	14,8	21,0
Magán — összesen	13,1	22,1	37,8
Professzor	17,8	30,1	50,3
Docens	12,6	21,0	34,9
Adjunktus	10,3	17,0	28,3
Gyakornok	8,6	13,3	20,4

(Statistical Abstract USA 148. old. 1988.)

Nézzük meg dinamikáját tekintve, hogy mind a bérek, mind pedig egyéb néhány legfontosabb kiadási tételek hogyan alakultak?

Kiadási tételek árindexe 1965 =	100 százalék
Össz munkabérek	360 százalék
oktatók	301 százalék
nem oktatók	343 százalék
egyéb juttatások	771 százalék
Vásárolt szolgáltatások és egyéb tárgyak	
Összesen	370 százalék
szolgáltatás	303 százalék
anyagok	295 százalék
felszerelés	283 százalék
könyvek, folyóiratok	524 százalék
gáz, vill., víz	609 százalék

(Statistical Abstract USA 1988. 146. old.)

A munkabérek és az oktatók béreinek alakulásához azonban hozzá kell tenni, hogy 1965-höz képest az árszínvonal kb. 320%-ra emelkedett, tehát az egyetemi dolgozók reálbére 22 év alatt összesen kb. 40%-kal nőtt. (US News World Almanach 1984. 58. old. Tények könyve 1989. 231. old.)

A következő cikkben áttekintjük az USA egyetemi hallgatók finanszírozásának kérdéseit, tandíj, ösztöndíj, hallgatóknak nyújtott hitelek kérdését.

Mayer László

docens

Az aktualizálás buktatói

Koldusopera a Vígyszínházban

A színhely hangsúlyozottan konkrét, aprólékosan meghatározott. Előbb csak a nevek magyartásából sejthető, hogy melyik országban is vagyunk, később a Kolduskirály sorra veszi a körzeteket: Nyugati pályaudvar, XIII. kerület, körút, páros oldal stb., szóval a város válik nyilvánvalóvá. Végül a második képhez befordul elénk egy utcarészlet mozi-bejáratnál, villogó neonok, sárgából: „pénztár”, kékből meg a név: „Ipoly” (ejtsd: 'ipoli', XII. kerület Hegedűs Gy. u. 65.) A forgószínpad három cikkén ennek a filmszínháznak három oldala: a bejárat, az előcsarnok, a vetítőterem. A negyedik oldalra nyomorúságos lakás, ahol a Kolduskirály lakik feleségével. Három fényes, csillogó, és egy sötét, kopott. *Khell Zsolt* díszlete nemcsak felszín és mögöttes ellentétét sugallja, mélyebb összefüggései is lesznek. Az első rész szinte végig e négy helyszínen játszódik. A második rész egyetlen színe meg egy hidegen, homályosan fénylő rendőrségi oszlopcsarnok, a kapitányság közelebről meg nem határozott terme, honnan számos ajtó nyílik, lépcső indul.

A mozi *Gothár Péter* m. v. rendezőnek működő ötlete természetesen válik a jelenetek keretévé, mozgalmas is, élő is. Csak éppen semmi különös nem következik belőle, nem válik koncepcionális elemmé. A Koldusopera itt és ma játszódó változatának középponti alakja Bicska Maxi. Öltözködésében, modorban egy mai kis maffiózónak felel meg. Talán rablóvezér, de nem is kell lemnünk az alvilágba, hisz ezer hasonló figura húz ma erkölcsstelenül hatalmas hasznát zöldségesként, titokban, videokassettákból vagy abból, ami épp a legmenőbb ágazat. Vele áll szemben a Kolduskirály, egy másik vállalat vezetője, aki tanítja a koldulás mesterségét. Tőle bárki elsajátíthatja, hogy lehet szánalmat keltetni az emberekben, s pénztárcájukat megnyitni, a vaksgot, a rokkantságot szakszerűen eljátszva. Az egy fokkal kevésbé erkölcsstelen vállalkozás vezetőjének nemcsak azért ellenfele Maxi, mert lányát elrabolja, s titokban feleségül veszi, de azért is, mert üzleti köreit zavarja: akit ugyanis meglópnak, az nem fog már adkozni. Ezért használja fel az alkalmat s adja rendőrkézre. Gothár végeredménye nem túl szívdertő: Maxit a végén csak-csak eléri az elnöki kegyelem, sőt egy „György” nevű úrtól még ösztöndíjat is kap Amerikába. Hol nyilván a rablás és a gyilkolás mesteriskolájában fog tanulni. Nem tudom, mikor alakultak ki az aktualizálás elemei, de az biztos, ma mindez nagyon időszerű. Csehszlovákiában Havel közkegyelme nyomán köztörvényesek tömege szabadult, s okozott pánikot, zűrzavart. Maxinak a kegyelmet az *amerikai elnök nyomására* adták, s bizony a gazdaság nyugat nyomása ma szinte bármilyen képtelenségre rávesz bennünket. Mi is elnöki beiktatás, esetleg hasonló közkegyelem előtt állunk. A rendezőnek még olyan apróság is kezére játszik, hogy Budapest (melynek neve azért a darabban nem hangzik el) új rendőrkapitányát valóban Barnának (azaz Brownnak) hívják. A megfélemlések tehát pontosak, sőt kísértetiesek.

Aggályaim csak azért vannak, mert holnap esetleg lesz egy új rendőrfőnök, nem Barna nevű. Lezajlanak az elnöki ceremóniák, s ismét egy poénal kevesebb, ne adj' isten György úr megszünteti az ösztöndíjat. Persze attól nem kell tartanunk, hogy belátható időn belül fölcsatolják a rendőrséget elfogynak a koldusok, különösen a mindenféle hazudott be-

tegségekre hivatkozó *ál-koldusok*. A produkciónak tehát zseniálisan sikerült „belőni” néhány igen aktuális napi problémát. Ha azonban ezek elműlnek — vagy, ami még komolyabb veszély, más megvilágításba kerülnek — sokat fog veszíteni érdekességéből. Akkor bizonyára jobban előtűnik, hogy az első rész kissé vontatott, hogy többször sütnék el olyan poénokat, mint a léptekre megvilágosodó lépcsők vagy a rivaldánál felemelkedő kis híd.

Akkor sokkal égetőbbé válik a hiány: nincsenek igazán fajsúlyos alakítások, nincs meghatározó színész jelenlét. *Kaszás Attila* (Bicska Maxi) *szakszerűen* találja elénk azt a magatartást, melynek elemeit már a Felfelé a lejtőn című filmben bemutatta. Rapzodikus, de van tartása, ügyesen keveri egy angol gentleman és egy útonálló gesztusait, beszédmodját. Csak épp az ilyen alakok sejtelmessége, kiszámíthatatlansága hiányzik belőle; a fenyegetés mozdulatok nélkül. *Kern András* is a poénok, bemondások szintjén ragadja meg a Kolduskirályt, feleségeként *Kútvolgyi Erzsébet* egyszer szakadt, mocskos és iszákos, máskor mintha holmi dáma volna, kit inkább leng körül egy drága parfüm, mint az olcsó gin illata. A főiskolás *Börccsök Enikő* dekoratív ízléses Polly, nem több. Mindannyian jól énekelnek, a produkció egyébként is látványosan, néha revüszzerűen oldja meg a betétdalokat. *Eszenyi Enikő* (Lucy) nem tud (mer?) énekelni. Egyetlen komolyabb jelenlétében mégis úgy távozik a színről, ahogy széthulló cuccait kapkodja össze, majd újra ki-ejt, hogy tudjuk, ki volt itt. A másik igazán jelentős figura *Hegedűs D. Géza* Tigris Brownja. Ez a tehetséges színész végre kinőtt a fénylő homlokú, dagadó izmú fiatal (szociálista) hősök világából, s kiderült: nagyszerű karakterformáló művész. Pompás volt az Eldorádó párperecs csapóepizódjában, s most már mind biztosabban talál szerepkörére. Finoman jeleníti meg a rendőrfőnök ambivalens viszonyát akit, mint bűnözőt üldöznie kellene, de mint régi barátját, mindig futni hagyja. Mindent átélés nélkül, brechti módra.

Nem tudom, ez a ma érdekes és nagyon aktuális produkció milyen lesz 2—3—5 év múlva, s milyen emlék marad bennem 10—15 esztendő múltán. Ljubimov annak idején a Nemzeti-ben rendezte meg a Háromgyarasos operát, s bár csak egy Garassal, ma is élesen emlékszem Borovszkij ormóttan piros kétemeletes buszára, Garas Dezsőre, Törőcsikre, Újlaki Dénesre, Gelley Kornélra, a fiatal Udvaros Cápádalára, meg arra, hogy a kegyelmet hozó katonai igazi lovón jött. Az aktuális és politizáló előadás nagyon is illik Brechthez. Csak az a veszélye, hogy hamar avul.

Márok Tamás

SZEGEDI EGYETEM

A József Attila Tudományegyetem,
a Szent-Györgyi Albert
Orvostudományi Egyetem és
a Juhász Gyula
Tanárképző Főiskola lapja
Felelős szerkesztő:
GRÓF RÓZA
Szerkesztőség: 6720 Szeged,
Dugonics tér 12. Telefon: 12-119
Megjelenik hetente egyszer
Ára: 9,80 forint.
Kiadja a Csongrád Megyei
Lapkiadó Vállalat Szeged,
Tanácsköztársaság útja 10. sz. 6740
Telefon: 24-633. Telex: 82-282
Felelős kiadó:
Kispál Antal igazgató
ISSN: 0230-791X
Szegedi Nyomda Szeged
Bajcsy-Zsilinszky u. 28. 6720
Felelős vezető:
Surányi Tibor igazgató
1990. I. 29 — 19